

עט רצון

אסופה מבית היוצר של הקולג'
מכון ללימודי היהדות, ירושלים

שבעת השערים בגיליון שלפנינו מכילים את שבעת פסוקי ההסמכה של מורי, שלמה, דויד, דבי, אולה, בני ודליה. השערים הללו פותחים פתח לעולמם הרוחני של המוסמכים, עולמות המחפשים את האלוהים שבתוכי האדם, האדם המבקש להיות קשוב, נוכח, נטוע עמוק בחברה הישראלית והתורה, המאפשרת את החיבור שבין העולמות, כדי שהנפש תשוב אל מנוחתה.

מאחורי השערים מסתתרות יצירות שביקשו להתמודד עם הדבר הרחוק ביותר, לכאורה, מעולמן של המילים, והוא עולם המספרים. יש שהמספרים היו עבורם כסולם מוזיקלי המכיל בתוכו קדושה ויש שהמטרונום הפנימי ביקש לבדוק את המנעד הרחב שבין היום השביעי לשמיני. יש שראו את הקולות ויש שהשמיעו דברם, כמלאכים שפגשו באברהם כחום היום. יש שמצאו במספרים את עקבות הזמן ומשמעותו, הפקיעו אותו מהליניאריות שלו, לתוך מחזוריות חיים חייה ומפְּקָה. יש שקראו בין המספרים ובתוכם, חיפשו בהם את האלוהים ויש שראו בהם את האפשרות לקדש את החול ואת המשפחה. יש שראו את הזמן כעץ חיים צומח, כתורת חיים, המשוקעת בקהילות החיים שאליהן יוצאים המוסמכים החדשים. המספר שבע, כמספרם של המוסמכים והמוסמכות, ייצג את שלמות המסע. המסע הושלם וכעת יוצאים המוסמכים והמוסמכות למסע חדש, המשכו של זה שהושלם, שונה ממנו ודומה לו מאד. את היציאה למסע נפתח בתפילתו של הרב לוי ויימן-קלמן:

"תלמדו והמשיכו ללמוד, תובילו תפילות והמשיכו להתפלל. שתימכו באחרים ובאותה העת שימרו על עצמכם ועל יקירכם."

תפילה למוסמכים ולמוסמכות

לוי ויימן-קלמן

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב ואמותינו שרה רבקה רחל ולאה ומורינו ורבותינו משה, עזרא, ר' עקיבא, ברוריה, הרמב"ם ורש"י ומשה דה ליאון, רבי יוסף קארו והאר"י. הרב ליאו בק, הרבה רגינה יונאס, הרב אברהם יהושע השל, הרבה סאלי פריסאנד והרב נעמה קלמן, הוא יברך את המוסמכים והמוסמכות הנכנסים והנכנסות היום לתפקיד של רב או רבה בישראל. הקב"ה יצליח את דרכם/ן ויברך אותם/ן בחן ובשכל טוב, סבלנות ואורך רוח, ובפרנסה טובה. ישנן דרכים רבות למלא את תפקיד הרב: בהקשבה ובדיבור, בתמיכה ובנזיפה, בגיוס כספים ובחלוקתם, בנאמנות, במסורת וביכולת לשנות אותה, בבניית קהילות במובן הרוחני ולפעמים גם בחומר. זו רשימה חלקית ולא עליכם למלא את כל התפקידים אלה. אני תפילה שתלמדו והמשיכו ללמוד, תובילו תפילות והמשיכו להתפלל. שתתמכו באחרים ובאותה העת שימרו על עצמכם ועל יקירכם. ויקוימו בנו, בזכות כל אחת ואחד, המילים שהתפללנו הבוקר: "ללמוד וללמד לשמור לעשות ולקיים את כל דברי תורתך האהבה"

ונאמר אמן

תוכן עניינים

1

תפילה למוסמכים ולמוסמכות / לוי ויימן-קלמן

2

שער ראשון: אף אתה עשה אֲזַנֶיךָ כְּאַפְרִכָּסֶת וְקַנְה לָךְ לֵב מִבֵּין [בבלי חגיגה, ג, ע"ב] / מורי [מרדכי] לי-דד

כְּנִי כִּינָה: שבע מדרגות הסולם המוסיקלי וקדושתן בתורה חסידית אחת / אליהו שלייפר

7

שער שני: כי קרוב אליך הדבר מאד פִּפְיֶךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשׂוֹתוֹ [דברים ל, יד] / שלמה יהודה זגמן

במשקל שבע שמיניות / נעמה דפני קלן

8

"כֹּה אָמַר הָאֵישׁ הָאֵישׁ בְּלָכְתוֹ לְדָרוֹשׁ אֱלֹהִים: לָכוּ וְנִלְכֶה עַד הָרָאָה כִּי לִנְבִיא הַיּוֹם יִקְרָא" / טליה אבנון-בנבנישתי

11

שער שלישי: שׁוּבִי נִפְשִׁי לְמִנוּחֶיכִי כִּי יְהוָה גָּמַל עָלַיְכִי [תהלים, קט"ז, ז] / דויד ברק-גורודצקי

חכמה / דבי שועה-חיים

12

ה' הנראה אלינו / יהוידע עמיר

14

שער רביעי: חֲדָשִׁים לְבָקָרִים רַבָּה אֲמוּנָתְךָ [איכה ג, כ"ג] / דבורה שועה-חיים

לראות שבעה קולות / בנימין מיניץ

17

שער חמישי: וְתַחֲזִינָה עֵינֵינוּ כְּשׁוֹבְכָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים [תפילת העמידה] / אולה ויינשטיין

אימא של שבת / דויד אזולאי

18

"למנות ימינו כן הודע, ונביא לבב חוכמה" / גליה סדן

20

שער שישי: כְּאֵיל תַּעֲרֹג עַל אֲפִיקֵי מַיִם כִּן נִפְשִׁי תַעֲרֹג אֵלַיךָ אֱלֹהִים [תהלים מ"ב, ב] / בנימין דניאל מיניץ

זה ספר תולדות אדם / תומר דינה ונטורה

23

התכוונות לשבילת הסמכה והתחדשות / אלונה ליסיצה

24

שער שביעי: עַץ חַיִּים הִיא לַמַּחְזִיקִים בָּהּ וְתִמְכֶּיהָ מְאֻשָּׁר [משלי ג, י"ח] / דליה שחם

"רוחַ עֶצָה וּגְבוּרָה רוּחַ דַּעַת וְיִדְאָת יְהוָה" / רוחמה וייס

25

תפילת העתים / דליה מרקס

עורכות: אסנת אלדר ודנה שרון

עיצוב: סטודיו קורץ

© כל הזכויות שמורות למחברים ולמחברות 2019

הזכויות ליצירות הספרותיות שמורות למחברים, להוצאות הספרים ולאקו"ם

בתקופת מלחה"ע הראשונה נאלץ ר' ישראל לעזוב את מודז'ץ ונפטר בוורשא בשנת 1920. בניו האדמו"רים המשיכו את דרכו וחיברו ניגונים רבים.

ועתה לדרשתו של ר' ישראל על המוסיקה. כמו דרשותיהם של אדמו"רים חסידיים רבים, הדרשה של ר' ישראל ממודז'ץ על המוסיקה קשה מאוד להבנה, כיוון שיסודה הוא עולם הקבלה והספרות החסידית שנוטה לגלות טפח ולכסות טפחיים. אבל בנוסף לכך הדרשה בנויה בכעין מבוך של רעיונות מוסיקליים וקבליים השלובים אלה באלה. לכן גם מי שבקיא ברעיונות קבליים עלול להגיע לסחרחורת בנסיון לעקוב אחר הקו הרעיוני הנפתל של הדרשה. הלשון של ר' ישראל היא עברית חסידית שאינה עונה תמיד לכללי הדקדוק המקובלים ולא תמיד היא שפה ברורה. אנסה אפוא כמיטב יכולתי להציג את הרעיונות בצורה פשוטה עד כמה שאפשר.

פרשת "מקץ" אהובה הייתה על רבנים ואדמו"רים כמקור לא אכזב של רעיונות על מוסיקה. וכל זאת בגלל פסוק אחד (בראשית מ"ג: י"א), המספר על יעקב שמיעץ לבניו להביא "מזמרת הארץ" מנחה למושל מצרים (שאינו אלא יוסף, כמובן):

יֵא וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יִשְׂרָאֵל אֲבִיהֶם, אִם-כֵּן אֶפְּאֵז זֹאת עֲשׂוּ--קָחוּ מִזְמֶרֶת הָאָרֶץ בְּכֻלֵּיכֶם, וְהוֹרִידוּ לִאִישׁ מִנְחָה: מֶעֶט צֹרִי, וּמֶעֶט דָּבָשׁ, נָכֶאת וְלֶט, בְּשָׁנִים וּשְׁנָדִים.

במקורו, אין לפסוק הזה כל קשר למוסיקה. "זמרת הארץ" הם פירות שזומרים אותם (דהיינו קוטפים אותם ע"י קיצוץ הענפים בעזרת מזמרה), כגון בוטנים (הלא הם פיסטוקים בשפה התנכית) ושקדים[3]. אבל זוג המלים הזה גָּרָה את הדמיון הרבני והצמד "זמרת הארץ" התפרש כזמר שמקורו בארץ, דהיינו שצומח מן האדמה, או זמר שמקורו בארץ ישראל. לפי הפירוש השני, יעקב צווה את בניו לקחת אתם למצרים ניגונים של ארץ ישראל, כיוון שידע את כוחם האלוהי של ניגונים אלה. האדמו"ר ממודז'ץ לא היה ראשון לפרשנות כזאת, קדמו לו רבים אחרים וביניהם באופן מיוחד ר' נחמן מברסלב, אף הוא בדרשה מפורסמת לפרשת מקץ, [4] שחלק מרעיונותיה התפרסמו בתוך "שירת העשבים" של נעמי שמר.

אולם בניגוד לר' נחמן שדרשתו מתבססת רובה ככולה על הפסוק מפרשת מקץ. ר' ישראל ממודז'ץ משתמש בפסוק אך ורק כמעין פתיחתא מדרשית לרעיונות אחרים וסיומת לדרשה עם לקח מוסרי. הרעיונות של ר' ישראל נובעים מפסוק מתוך הפיוט לחנוכה "מעוז צור ישועתי". אף שר' ישראל לא מציין זאת, הקשר הליטורגי בין פרשת "מקץ" ובין חנוכה ברור מאוד, כיוון שברוב השנים קוראים את פרשת מקץ בשבת חנוכה. דרשות רבות של רבנים מבוססות על ניסיונות לקשר בין הפרשה ומשמעות החג.

את הקשר שבין "זמרת הארץ" שבפרשה ובין חג החנוכה בונה ר' ישראל דרך המלים: "בְּנֵי בִינָה/ יְמֵי שְׁמוֹנָה/ קִבְּעוּ נְשִׁיר וְרִנָּנִים" מתוך הפיוט "מעוז צור ישועתי". הפשט לפסוק זה הוא שבעקבות נס פך השמן, "בני הבינה", דהיינו חכמי

[3] בדומה לכך "עת הזמיר הגיע" שפירושו המקורי הוא: הגיע הזמן לזמור את הפירות, מלשון "ואת ענבי נזירך לא תזמור" (ויקרא כה:ה). ואין הכוונה לשום ציפור שיר, למרות פירוש רש"י המבאר כי מדובר בזמן שבו "העופות נותנין זמר וקול ערב להולכי דרכים" (ובכלל, הכינוי זמיר לציפור האירופית nightingale הומצא כנראה בסוף המאה התשע עשרה), גם אין הכוונה לזֶמֶר.

[4] ליקוטי מוהר"ן (תנינא), ירושלים תשכ"ט, תורה ס"ג, דף כ"ט עמוד ב'. על ה"תורה" הזאת של ר' נחמן, ראו הרצאתי במכון ון-ליר במסגרת הסדרה "פוחחים שבוע במוסיקה, תשע"א" לפרשת מקץ. ניתן לראות את ההרצאה ביו-טיוב של המכון (לאחר הקדמה של דפנה שרייבר) https://www.youtube.com/watch?v=97tPIJ_tuMA

שער ראשון

מורי [מרדכי] לי-דד

אַף אַתָּה עֲשֵׂה אֶזְנִיךָ כְּאַפְרִיכָסֶת וְקִנֵּה לָךְ לֵב מִבֵּין

[בבלי חגיגה ג, ע"ב]

בְּנֵי בִינָה: שבע מדרגות הסולם המוסיקלי

וקדושתן בתורה חסידית אחת

אליהו שליifer

בעולם החסידות ידועה חסידות מודז'ץ כמקור חשוב לניגונים חסידיים. שושלת האדמו"רים שלה ממשפחת טאוב ניחנה ברבנים מוכשרים מאוד בתחום המוסיקה וכמה מהם חיברו ניגונים חשובים. אולי הגדול שבהם היה מייסד חסידות מודז'ץ, ר' ישראל טאוב, הידוע גם בכינויו "ה-דברי ישראל" על שם חיבורו הפרשני על התורה. בתוך ספר זה, בדרשה לפרשת "מקץ", הוא ריכז את רעיונותיו על קדושת המוסיקה.[1]

לפני שניכנס לדרשה עצמה, כמה מלים על מחֲבֶּרֶה. ר' ישראל טאוב נולד בשנת 1848 למשפחת אדמו"רים בעיר זוואלין בפולין. כבר בהיותו ילד חיבר ניגונים חסידיים. בן 14 נשא לאשה את בתו של הרב חיים פרידמן ששימש כחזן אצל סבו האדמו"ר. החתן הצעיר היה סמוך על שולחן חותנו החזן במשך כ-15 שנה, וכך נחשף לעולם החזנות. בשנת 1889 נתמנה כרב בעיר דמבלין Demblin על נהר הוויסלה, שהחסידיים כינו אותה בשם מודז'ץ ומכאן הכינוי לפלג החסידות שהוא יצר. בהשראתו הפכה מודז'ץ למוקד משיכה לחסידיים רבים ובמיוחד לחובבי הניגון שביניהם. בשנת 1913 חלה בסוכרת והרופאים נאלצו לכרות את כף רגלו. הוא נסע לשם כך לברלין ובזמן הניתוח שעבר בהרדמה מינימלית, הוא העסיק את עצמו בחיבור ניגון. החסידיים מספרים עליו כי באותה שעה ראה את יופייה של העיר ברלין דרך החלון ועלה במחשבתו הפיוט "אזכרה אלהים" של אמיתי בן שפטיה שנאמר בנעילה של יום כיפור.

אֶזְכְּרָה אֱלֹהִים וְאַהֲמָיָה

כְּרִאוּתִי כָל עֵיד עַל תִּלְגָּהּ בְּנוּיָה

וְעֵיד הָאֱלֹהִים מְשַׁפֵּלֶת עַד שְׂאוֹל תַּחְתָּיָה

וּבְכָל זֹאת אָנוּ לָיָה וְעֵינֵינוּ לָיָה

תוך כדי הניתוח נוצר "ניגון אזכרה הגדול", ניגון ארוך, בן 32 חלקים (בָּבוֹת בלשון החסידיים) אשר שירתו אורכת כעשרים דקות. חסידי מודז'ץ שרים אותו עד היום רק פעם אחת בשנה, ב"טיש" שנערך ביום הזיכרון לפטירתו (י"ג כסלו).[2]

[1] הדרשה נדפסה בספרו של ר' ישראל טאוב, ספר דברי ישראל (תל אביב: פ.מ. טוב, תשמ"ד, 1984), פרשת מקץ, דף ס"ו עמוד א'. הדרשה נדפסה גם בתוך ישעיה משולם פייש הלוי ראטטענבערג, זמרו לשמו, (ירושלים: הוצאת אור חדש, תשנ"ו 1996), עמ' פ"ג - צ'.

[2] ניתן לשמוע את שירת "אזכרה הגדול" בהקלטה מתוך "טיש" כזה. ביוטיוב <http://www.zeevgalili.com/2013/11/18744>

עט רצון /// גליון מס' 7

זהו עניין משמעותי מאוד, כיוון שהדו העליון שהגענו אליו אינו צליל שונה מן הדו התחתון, להיפך, הוא נשמע כהד של הצליל דו התחתון, כעין צל שלו, ובעצם אין אנו שומעים צליל חדש אלא את הצורה הערטילאית של הצליל הראשון. מן הבחינה הקבלית הדו התחתון הוא התגלות של מלכות, הלוא היא הספירה הנקבית והאמא התחתונה שאותה אנו יכולים לחוש בעולם הזה ואילו דו העליון הוא כבר שייך לספירת בינה, האמא העליונה, שאותה איננו יכולים לחוש בעולם הזה. היחס בין דו העליון לדו התחתון הוא כיחס בין ספירת בינה לספירת מלכות,"כאמא לבתה". והראיה היא שכשעולים בסולם, הצלילים שונים זה מזה, אבל כשמגיעים לדו העליון הוא זהה בגוון שלו לדו התחתון.

מדוע יש רק שבעה צלילים בסולם? כאן נזקק ר' ישראל לאמרה של מהרש"א (מורנו הרב שמואל אליעזר הלוי איידלס, 1555 - 1631) [7] "לפי יצירת ז' ימי בראשית, כל הקדושות הולכין [!] בשבע" ומפרש ר' ישראל: "לפי ז' ימי הבנין [כינוי לשבע הספירות התחתונות מחדס ועד מלכות] שהעולם מתנהג בהם ויש בהם השגה בעולם הזה, כל הקדושות הולכין בשבע... וזהו הענין השבע מיני מחשבות בעולם לא יותר." הכוונה כנראה לשבע החכמות, מושג שהתפתח מיוון העתיקה, דרך ימי הביניים וחדר גם לספרות הפילוסופיה העברית.[8] לפי ר' ישראל אין ואי אפשר שתהיינה יותר משבע חוכמות בעולם הזה.

ישאל השואל: אם יש רק שבעה צלילים בעולם, למה נאמר בפיוט "בני בינה, ימי שמונה"? לפי זה הרי שמונה בנים, שמונה צלילים, יש לה לספירת בינה. היכן הוא הצליל השמיני? ר' ישראל סבור שהצליל השמיני יתגלה בימות המשיח. דהיינו, באחרית הימים נגיע מדו עד דו לא דרך שבעה צלילים בלבד. אלא יתווסף עוד צליל שמיני לסולם לפני שנגיע שוב לצליל היסודי דו. ועל הצליל הנוסף הזה נאמר בתהלים "למנצח על השמינית" (תהלים: יב:א, וכן "למנצח בנגינות על השמינית", שם ו:א). וכך מסכם ר' ישראל את הרעיון:

והשתא [ועכשיו] יבוא על נכון זהו שאמרו רז"ל [רבותינו זכרם לברכה] "כינור של מקדש, של ז' נימין [שבעה מיתרים] היה וכו', ושל ימות המשיח שמונה וכו'. פירוש ז' נימין אין הכוונה על מיתרי הכינור, כי מהו הרבותא של ז' נימין או שמונה או עשר...? אלא הפירוש ז' נימין היינו השבע מדרגות-הקול אשר חכמת הנגינה והמוזיק"א בנוים עליהם, והשמינית אין עכשיו בזמן הזה תפישה והשגה, אפילו לצייר במוחו דרגא קול שמינית בעולם [אי אפשר]...אמנם [אֶבֶל] לימות המשיח שתתעורר קלא עילאה [הקול העליון], כ"ש [כמו שנאמר] "והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול" ותתגלה מדה [הספירה] השמינית [שמינית אם סופרים ממלכות ולמעלה], עולם הבינה, עלמא דחירו [עולם החרות][9], בסוד "אם הבנים שמחה". לעומת זה [במקביל לכך] תתגלה דרגא קול שמינית בעולם ויהיה שיר חדש [תהיה מוסיקה חדישה לגמרי]. זה"פ [זה הפירוש] "של ימות המשיח שמונה, שנאמר "למנצח על השמינית", על נימא שמינית [על המיתר השמיני], כאמור. ויהי זאת באמת אחת מנפלאות הבורא שלא היו מעת בריאת עולם עד ימות המשיח, דרגא קול שמינית בעולם...

הרעיון מבוסס על הנאמר במסכת ערכין יג, עמוד ב:

בְּנוֹר שֶׁל מִקְדָּשׁ שֶׁל ז' נִימִין, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים טז, יא): "שֶׁבַע שְׁמֻחוֹת", אֶל תִּקְרִי שֶׁבַע, אֲלֵא שֶׁבַע. וְלִימּוֹת הַמָּשִׁיחַ שֶׁל שְׁמוֹנֶה נִימִין, דִּכְתִּיב (תהלים יב, א): "לְמַנְצֵחַ עַל הַשְּׁמִינִית". וְלְעוֹלָם הַבָּא עֲשֶׂרֶה נִימִין, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים צב, ד): "עָלִי עֲשׂוֹר וְעָלִי נָבֶל", וְאוֹמֵר (תהלים לג, ב): "הוֹדִי לַה' בְּכִנּוֹר בְּנִבָּל עֲשׂוֹר וְזָמְרוּ לוֹ".

[7] לצערי אינני יודע מהיכן בדיוק לקוחה אמרה זאת.

[8] שבע החכמות, או כפי שנתכנו בלטינית Septem artes liberales (שבע האמנויות החופשיות). החכם מתתיהו בן שלמה דלקארט (נפטר ב-1592), בספרו צל העולם (אמסטרדם, תצג, 1733, חלק א', שער ז') מונה אותן כך: א. חכמת הדקדוק, ב. חכמת ליגיקא [לוגיקה] היא הכרת אִמְתִּית הדבר במופת [בהוכחה לוגית]...והבדל השקר מן האמת, ג. חכמת הדינים, משם תצא [!] משפט לכל העמים...ד. חכמת המנִין הנקרא אריטמטיקא, ה. חכמת התשבורת הנקראת גיאומייטרא [גאומטריה], ו. חכמת הניגון הנקרא מוזיקא, ז. חכמת החזיון הנקרא אייצטירנומיאה [אסטרונומיה].

ישראל קבעו לדורות עולם שאותם שמונה ימים שבהם התקיים הנס יהיו ימי חג, ימי "שיר ורננים"[5]. אולם בפירשו של ר' ישראל קיבל הפסוק משמעות חדשה המעוגנת בתורת הקבלה. הספירה השלישית במערכת האלוהות, ספירת בינה, שהיא הספירה הנקבית העליונה (במקביל לספירת מלכות שהיא הספירה הנקבית התחתונה) נחשבת בקבלה ל"אם הבנים שמחה" ובניה הן שבע הספירות שהשתלשלו ממנה: חסד-גבורה-תפארת-נצח-הוד-יסוד-מלכות. ולדעת ר' ישראל, הם, הם "בני בינה" המרומזים בפיוט "מעוז צור".

אותם שבעת "בני בינה" קשורים קשר אמיץ ל"שיר ורננים" שבפיוט, דהיינו מלבד פעולותיהם האחרות במערכת האלוהות, הם גם היסוד למוסיקה בעולם הזה ובעולמות העליונים. שהרי הם שבעת הקולות שעליהם רומז דוד המלך במזמור כ"ט בתהלים. א. קול ה' על המים, ב. קול ה' בכח, ג. קול ה' בהדר, ד. קול ה' שובר ארזים, ה. קול ה' חצב להבות אש, ו. קול ה' יחיל מדבר, ז. קול ה' יחולל אילות. ספירת בינה גם היא בבחינת קול, היא בעת ובעונה אחת הקול השמיני וגם אִם הקולות. כיום היא נסתרת. אבל היא נתגלתה במעמד הר סיני כ"קול שופר חזק מאוד" (שמות יט:טז) והיא עתידה להתגלות באחרית הימים שוב כקול שופר שעליו נאמר "והיה ביום ההוא יתָקע בשופר גדול" (ישעיהו כז:יג). ולמרות שהיא נסתרת, היא הקול שממנו נובעים כל שאר הקולות, ובלשונו של ר' ישראל:

הנה הז' קולות אלו היינו שבע מדות הקדושים [=הספירות] מחדס ולמטה שהעולם מתנהג בהם.. [כלומר שפעולותיהן גלויות בעולם הזה] ...יש בהם השגה בעולם הזה [כלומר: אנו יכולים לחוש אותן בעולם הזה], והשמינית מידת בינה שהיא קלא עילאה לית ביה השגה בעולם הזה [והשמינית היא ספירת בינה, שהיא קול עליון, אי אפשר להמשיג אותה בעולם הזה. איננו יכולים לתאר אותה או לחוש בה].

כיצד אנו חשים את התגלות הספירות האלוהיות דרך ז' הקולות? אנו חשים בהם כשאנו שומעים את צלילי המוסיקה ובאמצעותם את הסולם המוסיקלי שעומד ביסודם. כידוע, בסולם המוסיקלי שבעה צלילים המוכרים לנו כ-דו-רה-מי-פה-סול-לה-סי. שבעת הצלילים מייצגים את שבע הספירות התחתונות. ר' ישראל לא אומר זאת מפורשות אולם ברור כי אם עולים בסולם הצלילים מלמטה למעלה, הִרִי: דו=מלכות, רֶה=יסוד, מִי=הוד, פֶּה=נצח, סול=תפארת, לֶה=גבורה, סִי=חסד.

לפי ר' ישראל, רק שבעה צלילים שונים קיימים בסולם המוסיקלי ולא יותר, כי כאשר אנו עולים מעל סי אנחנו מגיעים שוב ל-דו. ובלשונו של ר' ישראל:

...ידוע לחכמי הנגינה ...היות חכמת הנגינה והמוזיק"א "חצבה עמודיה שבעה"[6], היינו שהיא בנויה על שבע מדרגות הקול מנמוך לגבוה ומגבוה לנמוך ויותר משבע אין, היינו למשל כשהולך ועולה במדרגות הקול מנמוך לגבוה, אזי מאחת עד שבע הם קולות משניין דא מן דא [שונים זה מזה], כל קול שמגביה הוא מין אחר לגמרי, וכשבא לקול דרגא השמינית, הגבוה מכולם הוא עצם וגוון חד [אחד] עם הקול דרגא הראשונה הנמוכה מכולם שהתחיל בה, ואין הפרש ביניהם כלל אלא שהם אקטאוועס חלוקים [אוקטבות נפרדות], זו אקטאווע גבוה[ה] וזו אוקטאווע נמוכה...ולכן למשל שני אנשים מנגנים נגינה אחת וזה תופס דרגא זו וחבירו דרגא גבוה ממנו [אם שני אנשים שרים יחד את אותה המנגינה אבל כל אחד שר את כל המנגינה על דרגה אחרת של הסולם] אזי אם השִׁנִּי דרגות הם מאחת עד שבע הם תרתי דסתרי אהדדי [שנים שסותרים אחד את השני] ומבלבלים את אוזן השומע כידוע, אבל אם הִשְׁנִי דרגות הם אחת והשמינית הם ערבים לאוזן השומע...

[5] זאת על על סמך הפסוק **"וּמִבְּנֵי יִשְׂשכָּר יוֹדְעֵי בִינָה לְעֵתִים לְדַעַת מַה־יַּעֲשֶׂה יִשְׂרָאֵל רְאִשֵׁיהֶם מְאֵתִים וְכָל־אַחֵיהֶם עַל־פִּיהֶם:"** (דברי הימים א, יב:לג) שפורש כי חכמי התורה (שבט יששכר נחשב לשבט של עוסקים בתורה, ובני יששכר הוא כינוי לחכמי ישראל) יקבעו את העתים הנכונים לשמחות.

[6] לפי משלי ט:א **"חֲכָמוֹת בְּנִתָּה בִּיתָּה חֲצָבָה עֲמוּדֶיהָ שִׁבְעָה."**

שער שני

שלמה יהודה זגמן

כִּי קָרוֹב אֵלַיךָ הַדָּבָר מְאֹד בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשׂוֹתוֹ

[דברים ל, יד]

כך לדוגמה כותב המהר"ל: "ויש מן תחלת המזמור עד תורת ה' תמימה שבעה פסוקים ואחר כך תורת ה' תמימה. כי הנהגת הטבע נברא בשבעה ימי בראשית ואלו התורה היא על הטבע והיא מדריגה שמינית. ועל פי טעם זה מזמור אשרי תמימי דרך שהוסד על התורה, יש בו שמונה אלפ"א בית"א שהתורה היא מדריגה שמינית שהיא על הטבע שנברא בשבעת ימי בראשית. וכן כל דבר שהוא על הטבע והוא תיקון מה שחסר הטבע הוא אחר השבעה, וזה טעם מילה בשמיני כי האדם מצד הטבע נברא עם הערלה והוא פחיתות הטבע, והמילה היא תיקון הטבע ולפיכך תיקון הזה הוא ביום השמיני לפי שהוא אחר הטבע שנבראת בששת ימי בראשית." (תפארת ישראל פ"ב)

תפקיד הרבה הוא לא רק לשמור על ההרמוניה עם הקדושה שבעולם, אלא הוא גם למתוח את השבע אל השמונה. למצוא את הדרכים שבהם אנחנו מקבלים על עצמנו חיים שיש בהם מחוייבות, ברית ותורה. חיים שאינם דורסים את הטבע, אך שואפים אל מה שמעבר לו. לסייע לאנשים לחוות את המקצב היהודי, אך להעשיר אותו במחוייבות של ברית עם חיי התורה - של מחוייבות ללמוד וללמד, לחדש ולהתחדש, ללמוד עם כל אדם ומכל אדם.

אנו נעים בין החזקת השבע להחזקת השמונה. מטרונם רבני שמנסה לסמן את הקדושה שבבריאה ואת הקדושה שבברית ובתורה. חברי המוסיקאים מספרים כי מקצב שבע שמיניות אינו מקצב פשוט. להבדיל מארבעה רבעים למשל, להחזיק לאורך זמן משקל של שבע שמיניות דורש ריכוז. זהו משקל שטומן בתוכו הפתעה, מתח שדורש התכוונות.

למוסמכים ולמוסמכות הטריים - דוד, דליה, בני, דבי, שלמה, אולה ומורי - אנו תפילה שתזכו ושנזכה כולנו להתפעם מהיופי ומהקדושה הטמונה בעולם ובשבעת ימי הבריאה, ושנעז שלוח ידינו אל עבר היום השמיני - יום הברית והתורה. הלוואי שיעלה בידינו לרקוד ולהרקיד במשקל שבע שמיניות.

במשקל שבע שמיניות

נעמה דפני קלן

לרבה תפקידים רבים. ללמד ולהקשיב, להנחות תפילה ולבנות קהילה, לנחם ולאתגר. רב הוא גם נושא הזמן היהודי. פעמים רבות, התפקיד שלנו הוא להיות מטרונם. להציע ולהנגיש את מקצב החיים היהודי בתוך זרם הזמן השופך את כולנו. מקצב היום - שמתחיל בערב, מקצב השבוע והשבת, מקצב החודש העברי, מקצב החגים והמועדים - כולם מייצרים מעין מנגינה סמויה, שרק המתמסר למקצב יכול לחוות אותה במלואה. הפעימה היהודית המשמעותית ביותר סובבת סביב המספר שבע.

השבוע ששיאו שבת עומד במרכזו, כמו גם ספירת שבעת השבועות של העומר, שבעת ימי סוכות ושבעת ימי פסח, שנת השמיטה ושנת היובל. העולם נברא בשבעה ימים, אנחנו חוגגים שבע ברכות במשך שבוע ולא עלינו - יושבים שבעה על קרוב שנפטר.

נהוג לומר, שהמספר שבע מצביע על הרוחניות ועל הקדושה שבעולם. בעולם החומר ישנם שישה כיוונים: למעלה, למטה, ולכל ארבעת הצדדים. ההיבט השביעי הוא היבט הרוח. ביום השביעי ניתנה לעולם השבת - העולם הרוחני.

המהר"ל (נצח ישראל ז) קובע כי "מספר שבעה הוא המספר שהוא שלם". לעומתו, הוא מעמיד את המספר שמונה: "השמיני, שהוא על המספר השלם" - כלומר, מעל לשלמות ולרוחניות שבטבע. וכותב על כך ה"שפת אמת": "והענין כי בכל עת צריכין לתקן מקודם שבעת ימי הבנין של הטבע. ואז זכו להמשיך הארה מיום השמיני שהוא למעלה מהטבע כנודע". (שפת אמת ויקרא תרמ"א).

היום השמיני מסמל דבר מה אחר שהוא מעל לטבע. זהו יום ברית המילה, זהו יום שמיני עצרת. היום השמיני הוא היום שבו אנו מקבלים על עצמנו את הברית עם התורה ועם התרבות היהודית. היום השמיני הוא יום של בחירה אנושית לארוג את עצמנו לא רק בעולם הטבעי, אלא גם בעולמה של תורה.

למאמר זה של חז"ל ניתנו במשך הדורות פירושים רבים החל מביאורים פשוטים וכלה בפירושים מבוססים על תורת הקבלה. אולם למיטב ידיעתי אף אחד מהמפרשים לא ניסה להשתמש בתיאוריה המוסיקלית כדי להסביר את קדושתה של המוסיקה. רק מוסיקאי רגיש כמו ר' ישראל ממודז'ץ יכול היה לעשות זאת.

כאמור ר' ישראל מבסס את תורת המוסיקה שלו על הסולם בעל שבעה הצלילים ובמונחים מוסיקליים: הסולם הדיאטוני, שאפשר לשמוע אותו אם מנגנים מ-דו נמוך ועד דו גבוה רק על הקלידים הלבנים בפסנתר. אם נודה על האמת, גישה זאת קצת נאיבית, שהרי בעולם קיימות תרבויות רבות שיש להן סולמות בעלות צלילים רבים יותר (למשל התרבות הערבית עם רבעי הטון שלה) או צלילים מעטים יותר (למשל התרבות הסינית והיפאנית עם הסולם הפנטטוני, סולם בעל חמישה צלילים). יתר על כן, גם המוסיקה האירופית עצמה לא נשענת על שבעה צלילים בלבד של הסולם הדיאטוני, אלא על 12 חצאי טונים (קלידים לבנים ושחורים בפסנתר) היוצרים רצף שנקרא הסולם הכרומאטי. ר' ישראל שהניגון החסידי היה כל עולמו, לא יכול היה לחשוב על כל אלה.

מאידך גיסא אני חייב לציין כי הרעיון שלעתיד לבוא הסולם הדיאטוני יהיה מועשר בצליל נוסף הוא נועז ביותר. בלי לדעת זאת, ר' ישראל קלע לניסיונות שנעשו במאה העשרים להרחיב את הסולם הדיאטוני ולהוסיף לו צלילים. היו גם מוסיקאים שרצו לשנות את המקלדת של הפסנתר בעקבות זאת. המוסיקה שמתקבלת מניסיונות אלה נשמעת זרה ומוזרה וכאילו באה אלינו מפלִגְטָה אחרת. לא פלא הוא שהניסיונות הללו לא צלחו בינתיים, ואולי הם אכן מחכים לימות המשיח.

תוך כדי פיתוח רעיונותיו, ר' ישראל ניסה להראות שבעולמנו המורכב משבעה צלילים יש ערך מוסרי לדרך שבה בנוי הסולם המוסיקלי. כשאדם עולה במעלות סולם הצלילים הוא נפגש עם צלילים שונים זה, צלילים שלא מתמזגים עם הצליל הראשון. אבל דווקא כשהגיע לשיא דרכו, לאוקטבה, הוא בעצם חוזר לטון הראשון, הטון היסודי שממנו יצא. וזה לדעתו של ר' ישראל סוד התשובה. כשאדם עסוק בטיפוס במעלות סולם החיים הוא נתקל באירועים, במחשבות וברגשות שאינם תואמים את יסודותיו. אבל רק אם הוא מגיע לשיא, דווקא אז הוא חוזר בתשובה, למקורו, היינו לדרגה המוסיקלית הראשונה שלו. ובלשונו של ר' ישראל:

זהו שאמר הלל (ויקרא רבא א:ה) "השפלתי היא הגבהתי, הגבהתי היא השפלתי"...שכל הגבוה גבוה במעלה יותר, יוכל להשפיל א"ע [את עצמו] למטה מטה ביותר, וכל שאינו גבוה כ"כ [כל כך] לא יוכל לירד למטה."

בסוף המאמר חוזר ר' ישראל לתחילתו ודן שוב בפסוק "קחו מזמרת הארץ". הוא רואה במושג "זמרת הארץ" לא ניגון אחד או קבוצת ניגונים, אלא את כל חכמת המוסיקה כולה. "מזמרת הארץ, היינו חכמת הנגינה... היינו ליקח רמיזא דחכמתא לעבודת הבורא מחכמת הנגינה..." (משחק מלים זמרה - רמיזה). וְלִמָּה רומזת חכמת הנגינה? לחשיבותה של החזרה בתשובה, החזרה למקור.

סוף דבר: בנו של ר' ישראל, האדמו"ר ר' שאול ידידיה אליעזר טאוב (1886-1947), שגם הוא חיבר ניגונים חסידיים רבים, אמר בשם אביו: "אומרים שהיכל הנגינה הוא על יד היכל התשובה, ואני אומר שהיכל הנגינה בעצמו הוא היכל התשובה".[10]

[9] בקבלה הלוריאנית ספירת בינה נקראת גם עולם החירות כיוון שהיא מסומלת בשנת היובל, שנת החירות.

[10] ספר אמרי שאול (תל אביב, תש"ך, 1959), עניני זמרה ושמחה, אות ט"ז

”כֹּה אָמַר הָאֵישׁ בְּלָכְתּוֹ לְדָרוֹשׁ אֱלֹהִים:

לָכֵן וְנִלְכָּה עַד הָרָאָה כִּי לַנָּבִיא הַיּוֹם יִקְרָא”

טליה אבנון-כנבנישתי

השנה היא 1827. ראש השנה תקפ"ז.

השמיים, צבועי תכלת וכרתי, ספוגים בתחינות הלילה האחרון של מבקשי המחילה, שמייבבים בשברי נפש לעוד רגע של תפילה, לפני שעמוד השחר מבשר שוב, על עוד יום שפוץ בצלו הנורא של הצאר; המתפללים מהדקים אל גופם את הטליתות, בעוד רוח פרצים של סתיו רושפת בחלונות בית הכנסת, מבשרת שוב, על עונתן של גזירות - לא אלו שמנוסחות במחזורי התפילות על יום הדין הקרב שהכריז עליו עושה הצדקות - כי אם לפקודות הסתיו הקבועות שפוזרו ברעילות בכל תחומי המושב, הדנות את בניהם של משפחות יהודיות לדין הקנטוניסטים - הלא הם המחנות, שאוספות כמכסות צאן, את מרעה הנערים לשירות צבאי ולדין של 25 שנים.

מיום שמלאו לה 9 שנים, היתה מתעוררת רות - בתם השלישית של אהרון ובתיה קמינסקי ראשונה - טובלת את אצבעות ידיה הקטנות בקערת המים ולוטפת את לחייה בטיפות זעירות של הנוזל הצונן שקירר בנגיעות עקצוץ את פניה; בתנועות ריקוד למנגינת הסליחות שנשמעה לה כמקצב לב, פושטת את צמר כותנתה, ומעל ראשה כמו שראתה בחצר - אצל התרנגולות בסיבובי הכפרה - מעגלת מעל מצחה את חצאיתה הבלויה, וקושרת בכפתור ולולאה את חישוק חגורתה, ומשלימה בצעד ריקוד של ילדה, את מחול קימתה.

נפשה הכלואה בגוף של צעירה יהודייה, שאהבה לשוטט בזריחה המוקדמת מחוץ לחלונותיו הצרים של צריף העץ, ששימש כתיבת תהודה למוסיקת הסליחות הנפלאה וללבה החפץ בתפילה בשבילה, לראש השנה - מעולם לא דמיינה חיים אחרים מאלו שיועדו לה. העיירה הצרה, היתה כל חייה ותחום המושב לקווי המתאר של מולדתה, ארצה ובית הוריה. אך הבוקר, כשהופרעה שנתה מקולות יבבות של אימה המתחננת בפני החוטפים התולשים מתוך חיבוקה את בנה יעקב, ומקצים אותו לאותה מכסה מבזה של חינוך מחדש ותיקון הנפש, בגזירה המצרה כל קיום יהודי חופשי בשטחי שלטון הצאר הרוסי, החלה לדמיין רות קמינסקי, חיים שעוד לא הכירה, על מקום שרק הבליח לעיתים ספורות בחלומה, מדינה חופשית ללא צאר, שעוד לא הוקמה - שם נשים צעירות, הרות ילדים ללא צל של גזירות, וניקולאי השני, הוא זיכרון עמום של חלום בלהות.

שם, בין כסה לעשור, שנת 1827, בעודה מביטה בגבם המתרחק של החוטפים הרכובים על סוסים גבוהים כמו הבתים, אוחזים בלא ניע באחיה בן העשר - יעקב, שמבטו האחרון, המבוהל, נצרב בלבה, נדמו לה לרות, קולות דהירתם של אותן בהמות - כמו קולותיו של מטרונום הזמן שהלכו ורעמו, וגברו עד מאוד, ורעשם הנורא פרע במטוטלת שלא יכלה עוד למשמע דפיקתם שהכניעוה עד תום, במרד גורלם.

עמוק בתוך חשכה, שאין לה אור יום ולא חמצן מן החוץ, רק מים לשוט בהם בבטחה, ודופן מרחמת, עוטפת, מגינה; וקולות של לב כמוסיקת השכינה, פוגש מלאך את התינוק בעודו נברא, לשיחה אחרונה על זיכרונה של תורה. ומספר התלמוד במסכת נידה, על רגעיו האחרונים של אותו נולד, שמוקדשים כולם להגהות אחרונות של שינון התורה שתשעה חודשים שלמים הוקדשו ברחם ללימודה, למען יזכור אותו הנברא, את לוז קיומו, את כל עולמו.

יושב המלאך, ומזכיר לו לנולד - מילה ופסוק, פרשה וכל חוק ומצווה, ומורה ושוטח, ומפרש והוגה, ומקיש ודורש, עד שהתורה נהיית לו לעובר - לרקמת גוף זוהרת, כפמוט של שבת - דלקה. בוערת.

ואז, ברגע אחד אחרון לפני הלידה - הולם בו המלאך בעוז וסוטר על שפתו, ומשיכח מהתינוק את כל תורתו - ומוציאו אל העולם חסוך תורה, חשוף, בוכה וכואב את הפרידה. כך במסכת נידה.

אך מה אם המלאך, שכל תפקידו להזכיר לו לתינוק את תורתו, בעצמו הוא שוכח לסטור, ולרוקן לבן האנוש את זיכרונות נפשו, טרם לידתו? - ובכך נולד אל העולם אדם חדש, עמוס בנפשו המתפקעת זיכרונות מהעולם שקדם ללידתו - ונושא כמעמסה שמשקלה בסאות של רוח, הוא כמשקל אמונתה של אומה, נְשָׁזְרוֹן הָעֶבֶר לֹא כָלָה וְלֹא מִרְפָּה? ואולי לא מתוך שכחה או התרשלות, בוחר לו מלאך למעול בתפקידו - להוליד לעולם בן חדש שלא שוכח כלום מתורתו? - ומתקיים יום יום בחייו, שצל עובר של זיכרון חיים אחר, כלוא בו, מוליך אותו, מתווה לו את עתידו מתוך עברו, ומורה משם - ללכת אל דרכו?

ואותו התינוק עוזב את ארצו, מולדתו ומשפחתו, ופוסע הרחק בעקבות צו אמונתו, אל מקום בו מלאך אחר יפגוש בו ומתוך תהום השכחה ואיבוד דעתו העקודה, יציל שוב, כביום לידתו - את חייו ואת חייו של בנו?

מחנה אוהלים בחרן. בדרך שבין אור כשדים לכנען. קבר של אב מלמטה, וקולו של האל- מלמעלה-

איך נשמע אז קול האלוהים במחנה הנדודים? מבחוץ או מבפנים? האם עבר הוא באוזן תיכונה או שכן או צמוד לעורק או לקנה של נשימה? האם רך היה או מחוספס מדמעות? האם כקול ענות גוברת או כצליל הדממה הדקה? האם ברגע ההוא של קבורה ופרידה מאב, הגיחה קולה של שכינה כצליל מרכבה רועמת או כְּיִפְחָה של סליחה? ומה היו מילותיה? -

”לְדָלֶךָ מֵאַרְצֶךָ וּמִמּוֹלַדְתֶּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֱלֹהֵאֲרֶץ אֲשֶׁר אֲרָבֶךָ:

וְאַעֲשֶׂה לְגִי גָדוֹל וְאַבְרָכְךָ וְאַגְדִּלָּה שְׁמִי וְהִיא בְּרָכָה:

וְאַבְרָכָה מִבְּרָכֶיךָ וּמִקְלָלֶךָ אֲזֹר וְנִכְרְכִי בְךָ כָּל מִשְׁפַּחַת הָאָדָמָה”.

ברגע ההוא, במרחק מה ממקום קבורתו הטרי של תרח האב, בין גבעות חול ודקלים מעט, מהדהד קול אלוהי ומורה לו לאברם, ברגע ההוא של פרידה - לְשַׁכְּךָ את העבר ולקברו לצד האב - להתקלף מכל רקמות ארצו, מולדתו ובית משפחתו ולהשאיר את קליפות הזהות רחוקות מליבו, ולצאת חשוף, חסוך, כואב אל לידת אומתו. אלוהים, מצווה את אברם להשיל ולשמוט את כל הזיכרונות, כדי להיוולד כמאמין חדש, ראשון, ולייסד כך כשהוא מקולף, את דת אומתו.

אך כמו מלאך השכחה שמרד בשליחותו והבטיח לעד לתינוק את זיכרון תורתו, כך גם אברם, ברגע של הולדת אמונתו, בוחר גם הוא, להחביא את נפשו: ”וַיִּקַּח אַבְרָם אֶת-שְׁרֵי אִשְׁתּוֹ וְאֶת-לוֹט בֶּן-אַחִיו, וְאֶת-כָּל-רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכְשׁוּ, וְאֶת-הַנָּפֶשׁ, אֲשֶׁר-עִשְׂוּ בְּחַרְוֹן; וַיָּצֵאוּ, לְלֶכֶת אֶרֶצָה כְּנַעַן”. את משפחתו, רכושו וזיכרונות קבורתו של אביו לוקח אברם, אך גם את הנפש אשר נעשתה לו. בעוד מבקש אלוהים למחוק לאברהם זיכרונות כדי לבנות או לתקן לו את נפשו, אברם לקריאה זו - מסרב. כנען לא תגדיר לו את יהדותו. היא תבנה אט אט, מכל רכיבי קרקעית תודעתו - חייו ופנימייותו, ולכן בהיחבא, הוא לוקח ומווהל זהות משל עצמו עשויה מולדת וארץ, משפחה ואמונה, שאינה מוחקת עולמות קודמים כדי לפנות מקום לחיים חדשים מכל שהיה - תבנה אט אט האומה.

שער שלישי

דויד ברק-גורודצקי

שׁוּבִי נִפְשִׁי לְמִנוּחַיִּי כִי יִהְיֶה גַּמַּל עָלַיִּי

[תהלים, קט"ז, ז]

חנמה

דבי שועה-חיים

בְּכָל יוֹם יוֹם	אַחַת וְחֲמִשָּׁה,
חֲבִיבַת אִשָּׁה	פְּתִיחַת שַׁעְרֵי תְהוֹם.
בְּכָל יוֹם	אַחַת וְשֵׁשׁ,
חֲבִיבַת אִישׁ	קְרִיעָה בְּתוֹךְ הַיָּם בִּיבְשָׁה.
לְרֵאוֹת אֶת עֲצָמָהּ	אַחַת וְשִׁבְעַת,
לְרֵאוֹת אֶת עֲצָמוֹ	מִסּוּף הָעוֹלָם וְעַד סוּפוֹ.
נולדת.	
בְּכָל פְּעִימָה וְנִשְׁימָה.	לְרֵאוֹת וְלִמְנוּחַת.
לְרֵאוֹת וְלִמְנוּחַת:	לְפָעִים וְלִנְשָׁם.
אַחַת,	תְּקִיעָה שְׂבָרִים תְּרוּעָה
אַמָּא.	יִבְכָּה
אַחַת וְאַחַת,	שְׂקוּפָה בְּחִלּוֹן
טָפָה.	גְּנִיחָה
אַחַת וְשִׁתָּיִם,	חֵיל כִּיּוֹלָדָה.
בִּיצָה.	לְרֵאוֹת וּלְחַיּוֹת כָּל נִשְׁמָה
אַחַת וְשָׁלוֹשׁ,	לְנִשָּׁם כָּל פְּעִימָה
יְחִיד דָּם.	בְּכָל נִשְׁימָה וְנִשְׁימָה
אַחַת וְאַרְבַּע,	בְּכָל יוֹם יוֹם
עֲצָמַיִם בְּכַטָּן הַמְּלָאָה.	לִידָה.

כי בכל פעם, שנולדה האומה היהודית מחדש, בין אם קמה שוב שבורה מתוך חורבות, ובין אם בחיפוש אחר הבטחה בארץ חדשה, בין אם בשממה שבין מדבריות ובין אם בתוך עָרִים שְׁאֵנוֹת - עברה לא הרפה ונולד בכל עת, מחדש איתה. מלאכי שכחת הזיכרון פוטרו מזמן מתפקידם וכל יהודייה בכל קצוות האומה - מביאה לעולם את יהדותה. כי לא קמה כאן מדינה, שְׁתִּכְלָא את רוח האמונה של כל נפש צעירה המבקשת להימנות עמה. וכמו בעת העתיקה כשהלכו יהודים לארץ המוריה, הם לקחו עמם זיכרונות ישנים לארץ החדשה, וערגה נושנה - שמעבר לאופק של כל תחום מושב, מחכה לה לרות - מדינה ריבונית, יהודית חופשית, שתותיר לה לגדל ילדים בשם יעקב, שירוצו ללא מורא של חוטפים, בחצרות ובמדשאות. ונשמתם תתעורר להווייה חדשה. הוויית אל, הוויית אדם, הוויית מדינה. ולא מלאכים יעסקו בהוראת תורה, כי אם רבות ורבנים ילמדו בה - לא רק בתחום המושב, כי אם בכל קיבוץ, עיר בקעה ושכונה. ותורה זו, בספר זיכרון הדברים - לא תשכח; ורבבות אדם יהיו אמונים על כך.

השנה היא תש"ף, ירושלים של 2019. שבעה רבות ורבנים מוסמכים עכשיו - ולאום, אמונה, דת אדם ועם, הם לצו המכוון את לבנו ולרוח השורה בתי מדרשנו. ולמרות השנים הרבות שעברו מאז מילותיה הראשונות של פרשת לך לך, בעניין אותה קימה זקופה של הליכה נכוחה לארץ זהות חדשה; אנו עדיין איננו חופשיים ליהדותנו ומדינת היהודים, עודנה כובלת את מעשינו ופועלת לעיתים כמו מלאך מהאגדה - להשכיח את תודעתנו, אמונתנו, קהילותינו, עברנו. כמה עשרות שנים, לאחר שנות ילדותה של רות קמינסקי, שעברו עליה בפחד נורא מפני ימי הדין של יהודים בארצה; מפרסם חולם אחר - שלא נתן לאירועי חייו להשכיח מזיכרוננו את העבר - להאמין שההבטחה לאומה עוד שרירה וקיימת - והחלום אודות העבר, לא נגנז בארכיוני הערגה של העת החדשה; כותב ומפרסם תיאודור הרצל בספרו "אלטנוילנד" הבנה עמוקה יהודית חדשה-עתיקה שכל מה שהיה - ישוב אל ארצו, מולדתו ומשפחתו ויהיה - למדינה. אלט-נוי-לנד. מדינה של ישן וחדש. של עולם האתמול ועולם ההיום, של עולם הזיכרון, ועולם החלום, ואת ספרו "אלטנוילנד" - את החיבור שהיה לעמוד האש, אשר הוביל את היהודים בעת החדשה, להקמת המדינה ולקיצה של גולה, בוחר חוזה מדינת היהודים לחתום דווקא במילים החותמות את הפיוט "ונתנה תוקף": "כל מעשה אדם, יסודו מחלום וסופו לחלום. בנפשו יביא לחמו".

כמו אברם ושרי, כמו כל אמותינו ואבותינו, הלכנו לכאן. ונולדנו לכאן. והנה נפשנו, פעימת יהדותנו, נשמת אומתנו. הולמת היא, חולמת היא: "כאן". ועתה, עלינו להמשיך וללכת, לשאת זיכרונות, לייחל לתקוות, להוות ולהיות, ארץ לרות, מולדת לאברם, בית להרצל, להעניק לכל גווני נפשו של העם יהודי - ריבונות במדינה, ולהשיב את מדינת ישראל שנוצרה, חזרה אל הלאום היהודי. כי הליכה - היא התנועה של הנפש:

לְכִי לֶךְ – הַתְהַלְכִי, וּתְנַחֶה אֹתְךָ

לֶךְ לֶךְ – הַתְהַלְכִי תְנַחֶה אֹתְךָ

לְכוּ וְנִלְכֶה בְּאֹרֵי ה'

בֵּית יִשְׂרָאֵל

לְאַרְץ חֲדָשָׁה.

ה' הנראה אלינו

דברי ברכה למורי, דבי, בני, דליה, דויד, אולה ושלמה

יהוידע עמיד

וַיֵּרָא אֵלָיו ה' ... וַיֵּשָׂא עֵינָיו וַיֵּרָא וְהִנֵּה וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אַנְשִׁים ... וַיֵּרֶץ לִקְרָאתָם ... וַיֹּאמְרוּ בֵּן תַּעֲשֶׂה כְּאִשֶּׁר דִּבַּרְתָּ.

בראשית יח, א, ה

כיצד האל נראה אלינו? כיצד ומתי אנו פוגשות ופוגשים אותו בדרכי חיינו? מתי אנו יוצאים ורצים לקראת דברו הדובר אלינו? כיצד נזכה לקבל אישור שכוונתנו רצויה, שמצפים בכליון-נפש להצלחת מעשנו? אלה השאלות הנחבאות מתחת לפני השטח של פתיחת פרשתנו. אכן, קשה להבחין בהן בין שיאי הפרשה, תהומותיה ופסגותיה. הרי אפילו במערכת הפתיחה המינוחית-משהו של הדרמות הגדולות המצפות לנו, זו המספרת על בשורת הולדתו הצפויה והלא-תיאמן של יצחק, אין הפסוקים הללו יותר מאקספוזיציה תמימה-לכאורה. אבל הן שם, הן קוראות אלינו, אל כל דור של המהלכות והמהלכים לפני אלוהים ואדם, אל כל הניגשות והניגשים ביראה אל הקודש ומקבלים עליהם את עולה של הוראת-דרך, של הנהגה רבנית, של ליווי והדרכה, של תלמוד תורה והנחיה.

נדמה לעצמנו את אברהם היושב בפתח אוהלו כחום היום. המדרש מפרש את הסיטואציה כמתייחסת לימי ההחלמה הכאובים שלו מניתוח ברית המילה שעבר יחד עם בני ביתו, כמסופר בסוף הפרשה הקודמת. הפשט אינו מעניק לנו מידע על ההקשר של ישיבה זו, ולא כל שכן על מחשבותיו, על רגשותיו ועל אופקיו באותם רגעים. אבל אנו יודעים שישב, כנראה סביב צהרי היום, ספק בצל ספק תחת השמש הקופחת. אנו יכולים לתאר לעצמנו כאת ישיבתו זו, נים ולא נים. את מחשבותיו הנודדות. האם הרבה במהלך חייו עד כה? בתקוות שהתממשו ובתודעת ההחמצה המלווה אותו, מאז קרא לו האל לצאת לדרכו? האם שאל עצמו מה המצווה הניצבת למולו? או שמא הרבה בקטנות ובטרדות היום-יום, באורח כה אופייני ליושב ב'חום היום' המדברי? הכתוב אינו טורח לפרש כל זאת. לא זה מה שהוא מבקש ללמד אותנו. לדידו, העיקר הוא בכך שבתוך סיטואציה יום-יומית זו, ברגע בלתי צפוי זה שאין מתכוננים אליו ואין מתמרקים לקראתו, אפשר גם אפשר שהאל ייראה אלינו, ייתכן הדבר שה' יהיה אלינו. ואולי בכוח פגישה זו ישתנו חיינו ללא הכר. אולי נשוב ונצא לדרכנו, ממש כשם שעשינו אי אז כשבחרנו לנו ייעוד ותפקיד, כשהעזנו להכריז שדרכנו מבקשת להוליכנו 'אל הארץ' אשר יראנו אלוהים. שמא תשוב ותצמח בנו בשורה חדשה, שתפרה ותכונן את כבדת הדרך שלפנינו.

כיצד מתרחש הדבר שנראה האל אלינו? האם נאמין בחוויית-התגלות מיסטית, בוודאות בדבר נוכחות אלוהית והשגחה אלוהית המפלשת את חיינו? אולי אנו בין המאמינות והמאמינים שדבר האל נובע מתוכנו, שהיראותו אלינו אינה יותר

[1] את הרעיון הפרשני העומד ביסוד דברים אלה אני חב לזכרו של אחד מגדולי הדרשנים בעת החדשה, הרב נחמיה צבי נובל, רבה האורתודוקסי-המתון של קהילת פרנקפורט בראשית המאה העשרים. תלמידו-חברו פרנץ רונצוויג מעיד על דרשה קצרה להפליא (במונחי אותם ימים) שנשא על פסוקים אלה. כל שהוא אומר על תוכנה הוא שלמרות שהאלוהות היא ודאות בשבילו, אין הוא יכול לדמות אותה אלא "ברוח אותה דרשה רבת עוצמה בת חמש דקות של הרב נובל על גילוי האל בזמנו של אברהם: 'וירא אליו ה' ... וישא עיניו וירא והנה שלושה אנשים'" (פראנץ רונצוויג - מבחר אגרות וקטעי יומן, ערכה: רבקה הורביץ, ירושלים: מוסד ביאליק, 1987, עמ' 337).

מגילוי מצפוננו וצפונות נפשנו? או שמא נבחר ללמוד מהמדרש, היודע שגם ברגע ההתגלות הגדולה למשה, רגע מתן הלוחות, נותר רווח בל יימחה בין ידי האדם האוחזות בלוחות מלמטה לבין ידי האל האוחזות בהן מלמעלה (ירושלמי תענית, ד, סח ע"ג)? יתרה מזאת, כשהאל נראה אלינו, האם הוא ניצב בפנינו או שמא אנו בפניו? והרי זה עיקרו של אחד מחשובי 'תיקוני הסופרים' שהמסורת מונה. בהמשך פרשתנו, לאחר ההתמקחות על עתידה של סדום, נקרא ש"וּאֲבָרְכֶם עוֹדְנֵי עֹמֵד לְפָנַי ה'" (בראשית יח, כב). ואילו חז"ל אינם מהססים להעיד שהטקסט המקורי היה "וה' עודנו עומד לפני אברהם", ורק מפאת כבוד האל הוא שונה כך בידי הסופרים בראשית ימי הבית השני (למשל: בראשית רבא, וירא, פרשה מט).

גם כל זה אינו מעניינו של הכתוב כאן. לא בעצם היראות האל אל אברהם הוא מבקש להתמקד, לא במהות המטפיסית ובחוויה הרגשית של היראות זו; לא בחלקו העלום, הטרנסצנדנטי של האל; אלא בחלקו של האדם, במה שעושה ורואה האדם ברגע זה. והנה, כשאברהם נשא עיניו לנוכח היראות האל אליו, לנגד עיניו היו "שלושה אנשים". חיוני הוא שלא נלך שולל אחרי שגרת הפירוש המדברת עליהם כעל 'מלאכים'. בין אם היו כאלה בין אם לאו, אברהם ראה אנשים, שלושה אנשים המהלכים כחום היום. מה שידע לבו הוא חובתו האנושית כלפיהם. הוא רץ לקראתם, וספק אם העלה בדעתו שלקראת אלוהים הוא רץ; הוא קרא להם לסור לביתו, וספק אם ציפה שדבר האל יהיה בפיהם; הוא הגה תוכנית פעולה לו ולרעייתו, וכל שהיה בליבו היה צרכיהם של המהלכים במדבר כחום היום. זו כנראה התשתית לאישור שהוא זוכה לו: "בֵּן תַּעֲשֶׂה כְּאִשֶּׁר דִּבַּרְתָּ".

שלמה, אולה, דויד, דליה, בני, דבי, מורי יקרים! היום אתן ניצבות ואתם ניצבים כחום היום לקבל את ברכת הדרך, ולשמוע בכל מאודכן ובכל לבבכם את הצו הקורא אל חייכם. היום אתן מצוות ואתם מצויים לעשות ככל אשר ידע לבבכם שצו האל הוא. היום אתן נקראות להיות 'אישה על העדה'; אתם נקראים להתייצב אל מול מציאות אנושית, ישראלית ויהודית מורכבת ופצועה, מאתגרת ומסוכנת, מציפה בחשש ובתקווה. היום אתם מצויים ולעשות ככל אשר לאל ידכן להעניק לה פשר, להרבות אמונה ואהבת אלוהים ואדם, לכוון אל עשיית הטוב והישר, להדריך בדרכי החיים. אתם נקראים לרפא, אתן מצוות להיאבק; צפויה לכם העפלה קשה ומאתגרת, אורבים לכן תהומות מסוכנים; האופק הנפתח לפניכם הוא זה של הווה ונצח, בכוחך לתקן ולו במעט את עולמו של האל, להיות שותפות לבריאתו.

יהי רצון שהאל ייראה אליכם בכל אשר תלכו; יהי רצון שכשכך יקרה, תישאו עיניכם - ותראו אנשים.

את המאמינים בעולם המיסטיקה והקשר אשר לא ניתן להסבר הגיוני. אני מבקש לבנות על יסוד חווייתי כמו תיאור מעמד הר סיני עצמו מדבר במפורש על החוויה החושית.

אנחנו חיים בעולם אשר בו מקובל לחפש את החוויה הטהורה של חיבור אל האלוהים דרך חוויה שכלית-הגותית או דרך חוויה מיסטית-רוחנית, אשר כבודן במקומן, כמובן. אך שתי התפיסות הללו מכוונות את הבוחר בהן אל הדרך של פרשנות - חידוד המסר על מנת להקל את הבנתו או את הפרקטיקה הדתית. לעומתן, החוויה החושית הינה ראשונית, הנובעת ישירות מגופו של אדם.

הפרשנות החושית של מזמור כ"ט מאפשרת לנו להיפתח ולשמוע את קולו של האל בכל מרכיב חומרי של העולם - המים, הרוח, האש והאדמה. הנגיעה במי הים, השמיעה לצליליה החורקות של האש הבושרת או סתם הסתכלות פשוטה על העץ הנע הלון וחזור עם הרוח הנושבת יכולות להוות חוויה רוחנית משמעותית של הנגיעה באלוהי.

אך המזמור לא עוצר על ארבעת הקולות, אלא מוסיף לו עוד שלושה נוספים - הכח, ההדר והלידה. שלושת הדברים הללו בהם נשמע קולו של האל, אינם חומר אלא משהו נוסף - התופעות או האופנים בהם החומר עובר תהליכים מסוימים.

כשאנחנו רואים את ביטויי הכוח - בהם נשמע קול ה'. וחשוב לציין כי לא מדובר בעוצמה - אלא בכוח דווקא. לא אלימות, לא גבורה, אלא כוח. כך, למשל, אדם אשר מנצח את יצריו - אפילו אם מעשה זה איננו דורש ממנו אלא כוח רצון - מפגין את אותו הכוח המדובר במזמור ובזאת יכול לשמוע את קולו של האלוהים.

קשה יותר להבין הדר מהו. בתורה אנו מוצאים את המילה הזאת מספר פעמים - ראשית "פְּרִי עֵץ הָדָר" במוזכר בויקרא כ"ג (פסוק מ') אשר אנו מצויים לקחת אותו בסוכות יחד עם שלושת המינים הנוספים. מכאן אולי ניתן לחשוב כי "הדר" הינה מילה נרדפת ליופי. ההופעה הנוספת של המילה כפשוטה נמצאת בברכתו של משה רבנו לשבטי צאצאיו של יוסף בן יעקב בדברים

לעניות דעתי, אופן הפרשנות הזה פותח עבורנו את הפתח לפרש כל שמיעה שבתורה באופן דומה. כך מצווה אחרת הקוראת לשמוע - "שִׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד" (דברים ו' ד') מחייבת אותנו לשמוע "לפי כוחנו". אחד - כוחו מניע אותו לשמוע "ה' אֱלֹהֵינוּ", אחרת - כוחותיה משמיעות לה "ה' אֶחָד". ויחד עם זאת השאיפה לשלמות מחייבת אותנו להתכוון לשמוע את המסר שמשותף - "ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד".

חשוב גם לציין כי בעברית הפועל לשמוע אין משמעותו רק לשמיעה החושית אלא גם להסכמה והתנהגות על-פי הציווי הנשמע. כך אלוהים מצווה את אברהם אבינו בספר בראשית (כ"א י"ב) "אֲשֶׁר תֹּאמַר אֱלִידְךָ שָׂדֶה שָׁמַע בְּקֶלְהָ". או כך יש, לעניות דעתי, להבין את ההבטחה של בני ישראל העומדים בהר סיני (שמות כ"ד ז') "וַיִּקַּח סֵפֶר הַבְּרִית וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי הָעָם וַיֹּאמְרוּ כָל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע".

ובשאלת היחסים של אדם עם אלוהיו, פעמים רבות דווקא ההתנהגות על-פי הנחשב לדברי האל - התורה והמצוות - נתפסת בימינו כשמיעה אליו. ומי שאינו מוצא את דבריו של האלוהים דווקא בחוקי ההלכה מוכרז עליו כחרש אשר אינו שומע בקולו.

אך כאן ברצוני לדבר על סוג אחר של שמיעה. דווקא על הסוג הראשון - השמיעה החושית, עליה מדובר, כמשתמע מן הכתוב, גם בסיפור מעמד הר סיני.

כפי שהמדרש מחבר - ניתן להסיק כי ישנן שבע דרכים לשמוע את קולו של האלוהים. וכולן מתוארות בפרק כ"ט בספר תהלים. ארבעה קולות נשמעים בארבעת היסודות של העולם - קול ה' על המים, קול ה' שובר ארזים (רוח), קול ה' חוצב להבות אש, קול ה' יחיל מדבר (אדמה). ושלושת הנוספים הינם כח, הדר וכן פלא הלידה (קול ה' יחולל אילות).

ברוך שפינוזה בספרו החשוב "האתיקה" יוצר חיבור משמעותי בין האלוהים לטבע. החיבור אשר מצוי אף בתורת הגימטריות - אלהים = הטבע = 86. אך שפינוזה מבסס את דבריו על יסוד הגותי והגימטריות משמשות

שער רביעי

דבורה שועה-חיים

חֲדָשִׁים לַבְּקָרִים לַבָּה אֲמוֹנָתָךְ

[איכה ג, כ"ג]

לראות שבעה קולות

בנימין מיניץ'

קול ה' על המים

קול ה' בכח

קול ה' בהדר

קול ה' שובר ארזים

קול ה' חוצב להבות אש

קול ה' יחיל מדבר

קול ה' יחולל אילות

מתוך תהלים, פרק כ"ט

במכילתא דרבי ישמעאל רבי עקיבא מקשר בין דברי האל אשר נחצבים על הלוחות ומבסס את דבריו על הפסוק מפרק כ"ט של ספר תהלים "קול ה' חוצב להבות אש" - וכך לדעתו בעצם "רואים את הקולות". המדרש אף מסכם ואומר שזאת לא הייתה חוויה משותפת אלא פרטית של כל אחד ואחת - "אלא שהיו משמיעים את האדם לפי כחו, שנאמר 'קול ה' בכח'". כלומר, המדרש ממשיך ומבסס את הקונטקסט של תהלים כ"ט כמזמור אשר מבקש לתאר את מעמד הר סיני.

הוספת עניין השמיעה "לפי כחו" על-ידי המדרש יוצרת מציאות חדשה בה כל אחת ואחד אינם מחויבים לסטנדרט אחיד של קבלת דברי האל אלא לשאיפה. שאיפה לשמוע את קולו. ולא משנה מה כוחו של החפץ לשמוע. כי הוא ישמע לפי כוחו.

מעמד הר סיני הינו האירוע המכונן של הדת היהודית. מדובר באירוע ההתגלות של האלוהים לעם שלם, הרגעים בהם נגעו השמיים והארץ זה בזה. האירוע הזה הינו אירוע ייחודי אפילו בתורה המלאה תיאורי ניסים ונפלאות. מעמד הר סיני אף זכה לתיאור מרהיב של חוויית בנות ובני ישראל אשר זכו להתגלות מעצם הגעתם ועמידתם תחת ההר.

תיאור החוויה הזו של בני ישראל, השותפים הסבילים, מתואר באופן משונה למדי אשר הזמין פרשנויות רבות ומגוונות. "יְכַל הָעָם רֹאִים אֶת הַקּוֹלֹת וְאֶת הַלְפִידִם וְאֵת קוֹל הַשֹּׁפָר וְאֵת הַהָר עֹשֶׁן וַיֵּרָא הָעָם וַיִּנְעֻוּ וַיַּעֲמֻדוּ מֵרָחֵק" (שמות כ' י"ד).

המסורת היהודית מתמודדת עם תיאור ראיית הקולות, אשר אינה מתקבלת על הדעת, בכבוד רב. כך, למשל,

שער חמישי

אולה ויינשטיין

וְתַחֲזִינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוֹבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים

[תפילת העמידה]

אָמָא שֶׁל שַׁבָּת

דויד אזולאי

אָרוֹן קִדְשׁ אָחָד

וְבוֹ שַׁבָּעָה סִפְרִים וְשִׁבְעִים סְפָרִים וְשִׁטְעֵמִים,

לְפָחוֹת.

הָאֲשֻׁכְנָזִי מִזְכִּיר לִי אִיפֹה גָדַלְתִּי

וְהַסִּפְרֵי הֵיכָן נוֹלְדוּ אֲמוּתִי וְאַבּוֹתִי.

הַפִּרְכָּת הָאֲשֻׁכְנָזִית לְזִכְרוֹן עוֹלָם שֶׁל הַגְּבֵרֶת הַמְהַלְלָה

וְהַמְטַפַּחַת שֶׁל הַסִּבְתָּא הַקְּשָׁהּ עַל קַרְנוֹת הַסִּפֵּר הַסִּפְרֵי

מְנַפְיָחִים וּפּוֹקֵדִים שֶׁלֹּא בְּנוֹכַחוֹתָן

וְאֲנִי

מְנַסֶּה לְדַמּוֹן אֶת אָמָא עוֹמֶדֶת מוֹל הַסִּפֵּר

וּבְרָכוּ אֶת אֲדוֹנֵי הַמִּבְרָךְ מִבֵּין שְׁפָתֶיהָ

וּמִמְשִׁיד לְדַמּוֹן

אַבָּא טָס לְחוּ"ל, לְטִיּוֹל

אָמָא עֲשֻׁתָּה קִדּוּשׁ

וְהִיא כָּל-כָּךְ הַתְּרַגְּשָׁה

הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ הַתְּחַבְּרוּ לְרַגַע קָטַן

וְחִזְרוּ לִימֵי בְּרִיאָתָם שֶׁם לֹא הָיוּ מְבֻדָּלִים

רוּחַ אֱלֹהִים רַחֲמָהּ מַעַל שְׁלַחַן הַשַּׁבָּת

וְתֹאמַר אָמָא בּוֹרֵא פְרֵי הַגֶּפֶן

וְתִשָּׂא

וְתִשְׁמַח בְּקִרְבָּהּ

ל"ג (פסוק י"ז) - "בְּכוֹר שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ". גם כאן ההקשר ליופי של יוסף נשמע כפשוטו של המקרא. אך בהטיות שונות בתורה - "וְדָל לֹא תִהְדָּר בְּרִיבוֹ" (שמות כ"ג ג'), "לֹא תִשָּׂא פָנֶי דָל וְלֹא תִהְדָּר פָּנֶי גָדוֹל" (ויקרא י"ט ט"ו) וכן "מִפְּנֵי שִׂיבָה תִּקּוּם וְהִדְרָת פָּנֶי זָקֵן" (ויקרא י"ט ל"ב) - נראה כי "להדור" הכוונה "לייפות", "לשפר" (כך גם "שופרא" בארמית - "יופי").

רבי יוחנן בסיפור התלמודי עליו (בבלי, בבא מציעא פ"ד ע"א) מתאר את עצמו בדרך לא צנועה כל כך "אנא אשתיירי משפירי ירושלים" ומעורר דיון על היופי בעיני חז"ל, לסטנדרט שלהם הוא איננו מתאים. הסיכום של אותו הסיפור קובע כי רבי יוחנן שונה מן הרשימה העומדת ברשותם של החכמים "דהדרת פנים לא הויא ליה". הפרשנים מסכימים כי "הדרת פנים" מתכוונת לזקן. מכאן אנחנו מוצאים שתי גישות שונות ליופי הגברי בעידן התלמוד.

כך קולו של האלוהים מתבטא ביופי שבעולם. היופי הינו קטגוריה בעיני המתבונן. לכן, כמו גם בראיית הכוח, הרצון לראות יופי יכול להוביל לראיית קולו של האלוהים בעולם.

ולסוף השארתי את הפלא הגדול הקיים בעולם, בעיניי - פלא הלידה. היכולת להמשיך את החיים בעולם בכל רבדי החיים - מן הצומח, דרך החי ועד האדם - הינה הביטוי המובהק של מציאות האל. במעשה הלידה מתגלמים גם הכוח וגם היופי ובכך הלידה היא הכתר שבשלישית הקולות.

לסיכום, ניתן רק להדגיש כי כל אחד מן הקולות של מזמור כ"ט ניתנים לראייה דווקא ודורשים רצון להפנות את תשומת הלב של המתבונן בהם. כי השילוב של כלל הקולות הללו רק מוכיח את המאמר "לית אתר פנוי מיניה" (תיקוני זוהר קכ"ב ע"ב). קולו של האלוהים נמצא בכל מקום בעולם ומוכן לפגוש כל אחת ואחד מאיתנו בכל רגע נתון. כסיכומו של המזמור, אותו פירשנו במאמר הזה: "ה' לְמַבּוּל יִשָּׁב וַיֵּשֶׁב ה' מֶלֶךְ לְעוֹלָם" (תהלים כ"ט י').

"למנות ימינו כן הודע, ונביא לבב חוכמה"

על ספירת העומר

גליה סדן

בשמונה ביולי אלף-תשע-מאות-ששים-ושבע יצאתי לאוויר העולם. הביט מי שהביט - או שמא הביטה - בלוח השנה, ורשם בתעודת הלידה את התאריך העברי של אותו יום, ל' בסיוון תשכ"ז. הכל נכון.

או לא. כי אני נולדתי ברבע לעשר בלילה, ובשעה זו כבר היה התאריך א' בתמוז. שנאמר: "ויהי ערב ויהי בוקר". מדוע זה חשוב? מדוע חשוב לספור - את היום, את החודש, את השנה, את העומר, את הזמן? ומה הטעם בספירה, אם אין לה משמעות לחיינו? בבני-ברק קובעים אנשים ונשים פגישות בתאריכים עבריים, וחותרים על המחאות בתאריכים עבריים. אבל אנחנו? מה חשיבותו של לוח השנה העברי בחיינו ומה משמעותו?

כן, הוא משמעותי לנו. ממש כשם שלי חשוב לדעת - אף אם הדבר לא צוין בתעודת הלידה ומאוחר יותר בתעודת הזהות שלי - מהו התאריך העברי הנכון שבו נולדתי. אנחנו חיים-ולא-חיים את לוח השנה העברי. חוגגים את החגים, אבל לא זוכרים באיזה תאריך עברי הם חלים. חיים עם השבת בנשמתנו, אבל מתעלמים מראש-חודש. מתבלבלים וחושבים שכל ארבע שנים תהיה השנה העברית שנה מעוברת, ואז נוסף חודש - את אדר ב' (ולא היא: השנה המעוברת חלה כל שנתיים או שלוש והחודש הנוסף הוא דווקא אדר א'). השנה שאל אותי מאן-דהו מתי יוצא פורים. ענית לו: "כמו בכל שנה, ב-י"ד באדר".

לא תמיד הספירה היתה חשובה לנו. בלוחות השנה העתיקים, למשל זה שבספר שמות פרק כ"ג, שלושת הרגלים מצוינים באופן כללי, ללא תאריך. רק מאוחר יותר נקבעו תאריכים לחגים, והם מופיעים בשני לוחות שנה מאוחרים: זה שבפרשת "פנחס" בספר במדבר, וזה שבפרשת "אמור" בספר ויקרא. שם נקבעו תאריכים

לחגים השונים, ושם גם מצויה ספירה מסוג שונה לחלוטין. ספירה של ימים בין שני חגים (וליתר דיוק - מפסח עד תום הספירה, שאז נחגג חג נוסף המסמל את סיומה): "וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עמר התנופה, שבע שבתות תמימות תהיינה. עד ממחרת השבת תספרו חמשים יום, והקרבתם מנחה חדשה ל-ה'" (ויקרא, כג). אנחנו מכנים ספירה זו, כמובן, בשם "ספירת העומר".

ומתי היא מתחילה? מהו "ממחרת השבת"? האם זוהי השבת שחלה אחרי חג הפסח? האם שבת חול-המועד? או שמע השבתון של פסח? על פירושו של פסוק זה נחלקים אנו עם היהודים הקראים ועם אחינו השומרונים, שכן מועד תחילת הספירה קובע את מועדו של החג שבסיומה, חג השבועות (על שם שבעת השבועות של הספירה). היהדות הרבנית, שאנו צאצאיה, קבעה, כידוע, שהספירה מתחילה במוצאי ראשון של פסח (כלומר בערב שלאחר ליל הסדר). הקראים והשומרונים הלכו בדרך שונה והבינו את המילה 'שבת' כפשוטה.

ובל נטעה לחשוב שמחלוקת של מה-בכך כאן. מחלוקת על לוח השנה לעולם איננה מחלוקת של מה-בכך, והיא מפלגת לכיתות ואף לעמים. כך היה באשר לכת מדבר-יהודה שקבעה לה לוח שנה שמשי (בניגוד ללוח השנה הירחי), כפי שעולה מ"ספר היובלים". שם היו לשנה שלוש מאות ששים וארבעה ימים ואילו אצלנו מכילה שנה לא

מעוברת שלוש מאות חמישים וארבע ימים בלבד. אנחנו, בלוח השנה הירחי עסקינן. התחלנו לספור, כאמור, ממוצאי החג הראשון. הספירה היא שרירותית. התורה איננה מנמקת מדוע עלינו לספור דווקא חמישים יום. מדוע לא ארבעים ותשע (שבע פעמים שבע)? מדוע לא מאה? כך קובעת התורה, וכך נהוג. ואם כך, אם הספירה

הינה שרירותית, מדוע לציין אותה בכלל? במיוחד לאור העובדה שרובנו מודעים ומודעות לספירת העומר, אם בכלל, רק בערבי שבתות, כאשר מתכנסות קהילותינו. שתי שאלות נשאלות כאן: האם יש משמעות לשמירה על דבר מה שרירותי שאיננו רלוונטי לחיינו, ואם כן - כיצד משמרים את המודעות אליו?

ההתמודדות עם הענקת המשמעות לעומר איננה מתחילה בימינו. הקבלה ביקשה להעניק לספירה משמעות מיסטית בקובעה שכל שבוע משבועות ספירת העומר מסמל אחת משבע 'ספירות הבניין' (חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד, מלכות). כל אחד מימי שבועות אלה מסמל, בתורו, את אחת מספירות אלו. כך, ביום מסוים אנו עומדים, למשל, ביום ה"חסד" בשבוע ה"גבורה" ("חסד שבגבורה"). גם אם איננו מבקשים לדבוק במשמעויות שניתנו לספירות אלו בספרות הקבלה עצמה, נוכל לשאול את עצמנו - מהו "חסד" עבורנו? ומה "חסד" המשולב ב"גבורה"? וכך, בכל אחד מימי ספירת העומר ננסה להיות מודעים לפן אחר של מהות קיומנו.

עוד ראוי לזכור, שימי ספירת העומר הם ימי אבל, ונוהגים בהם מנהגי אבלות (כגון הימנעות מגילוח הזקן ומקיום שמחות וטכסי נישואין). על פי המסורת, רק בל"ג בעומר מפסיקים את האבל. ואולם, גם יום העצמאות חל במהלך ספירת העומר. האם גם ביום זה מן הראוי להפסיק את מנהגי האבלות? מה צריך להיות בשבילנו הקשר בין הקביעה המסורתית של ימי הספירה לקביעה המודרנית של יום עצמאותה של המדינה? העיסוק במנהגים וברלוונטיות שלהם לאירועים בני-זמננו הם דרך נוספת להיות מודעים לתקופה זו.

לסיום, הייתי רוצה להציע שני כיווני מחשבה נוספים.

ראשית, ימי ספירת העומר הם הימים שבין פסח לשבועות. מיציאת מצרים ועד מתן תורה. זהו מסע גיאוגרפי ומסע בזמן. אנו - בדרך אל הגאולה אנו הולכים. אל ההתגלות, אל המחר, אל התקווה, אל האור

שבספר-הספרים, שבדעת. לעולם לא נגיע, שהרי כל שנה נתחיל לספור מחדש, אולם עיקר החשיבות הוא באפשרות להתחדשות, בזכות להאמין.

שנית, עלינו לשאול האם מן הראוי שנוותר ונבטל כל מנהג או מסורת שאיננו יכולים להעניק להם משמעות? אני גורסת, שלעתים עצם העשייה היא המקנה משמעות לדברים, היא המובילה אותנו לחפש משמעות זו, ליצור אותה וגם - לשנות אותה עם השינויים שאנו עוברים ועוברות בחיים.

זה אתגרם של כל יהודי ויהודייה, וזהו אתגרנו כרבנים ורביות. היום מצטרפים למסורת ארוכה של מנהיגות רוחנית רבות ורבנים חדשים, הלוקחים ולוקחות על עצמם אתגר חשוב זה - למלא את המסורת שלנו ברלוונטיות ומשמעות, ולעודד את הקהלים שבפניהם יתייבבו לחפש אחר משמעות זו. עלו והצליחו!

ימינו קצובים. כל שבאפשרותנו לעשות הוא לחיות אותם באופן המשמעותי ביותר, המלא ביותר, החי ביותר. להעריך את הזמן שניתן לנו להיות, לחשוב, ללמוד, לאהוב, לחוש. כדברי מזמור תהילים צ', מזמור המוקדש כולו לזמן החולף: "למנות ימינו כן הודע, ונביא לבב חוכמה".

את רצף החיים על מסלול קבוע, לשמור על הקצב, לדעת מהי התחנה הבאה. והשני, להיקטע מדי פעם ולהראות את כל האפשרויות הגלומות בין דור לדור. בין איבר לאיבר, יש בה סדר טוב ויש בה חיים גועשים, היא יכולה להיות מגבילה והיא יכולה להיות כלי לפרוץ ממנו אל חיים.

דוגמאות לקטיעה בספירה:

א. סיפורים ארוכים: סיפור המבול, בין נוח לבין בנו שם; סיפור מגדל בבל, בין נוח לבין בנו שם.

ב. סיפורים קצרצרים: חנוך מתהלך את האלוהים לראשונה, חנוך נלקח על ידי האלוהים, בין חנוך לבין מתושלח; ללמך נולד בן; למך קורא לבנו נוח, כי הוא מבקש נחמה; הרן מוליד לראשונה בן, הוא לוט, שחי עוד בתקופה שסביו תרח בחיים; ואז הרן, הוא הראשון בספירה שמת על פני אביו, תרח.

ג. מספר הנולדים: לנוח נולדים שלושה ילדים רגע לפני סיפור המבול; לתרח נולדים שלושה ילדים רגע לפני הנכד הראשון, והמוות הראשון הלא צפוי בשושלת, והנישואין לנשים שיש להן שמות ורקע כלשהו.

ד. גילאי הולדה: חמשת הדורות הראשונים מולידים בגילאים הולכים ופוחתים, והממוצע של גיל ההולדה שלהם הוא 92 שנים; חמשת הדורות הבאים מקפיצים דרמטית את גיל ההולדה לממוצע של 219.2, ונוח בכלל פרח מאוחר והוליד בגיל המופלג ביותר, 500. ועוד, ככל שגיל ההולדה הולך ועולה, סיכוי סביר לאסונות טבע ומשפחה, כך עם נוח והמבול; כך עם תרח שהוליד מאוחר יחסית לדורו, בגיל 70 ובנו הרן.

ה. גילאי פטירה: חנוך נפטר בגיל 365, שהם בקירוב מספר ימי שנת השמש; למך בגיל 777; אצל נוח חסרות 100 שנה בהיסטוריה הפרטית שלו מאז שילד את בניו שם חם ויפת, בגיל 500 ואז נפטר בגיל 950, כ-350 שנה אחרי תום המבול. היינו צריכים להגיע ל-850 שנים לנוח, אבל אולי בילה 100 שנה מאז לידת בניו ועד השלמת בניית התיבה שתגן עליהם.

ו. הספירה נקטעת עוד לפני שהתחילה בכלל: סיפורי הבדידות, האישה והנחש, הקריעה מהסדר הראשיתי, אדם וחווה, קין והבל, שגשוג האמנות והידע, ניתובם

לא יפלא בעינינו, אם כך, שמיד לאחר שקין הורג את אחיו הבל, מיד לאחר שאדם הורג את האדמה שממנה לוקח, מיד לאחר שהחקלאי הורג את הרועה הנווד, מיד לאחר שהאדמה מלאה בדם וחמס שהגיע מגופה שלה היא; מיד לאחר שלמך הורג איש וילד וזה נראה כאילו לפחות לעוד שבעים ושבעה דורות האדמה לא תסלח על אותם המעשים, מגיעה ספירה חדשה ומרגיעה, והפעם של שושלת שת. בני קין נעלמים מן הספירה, למעשה, הם לא היו חלק ממנה אף פעם, וגם זה סיפור. מיד לאחר החמס, מגיע שוב סדר חדש, ניסיון חדש וראשון, להבין מהיכן באנו ובמה ננסה לא לפגוע שוב, מאדמה נברא האדם ומאדם נברא שת, וממשיכים הלאה. ולמך, שלא נכנס לספירה הזו, מהדהד מרחוק, שהוא אולי עוד משלם על הפגיעה שפגע, הוא ואבי אבותיו קין, באדמה שממנה לוקחו ואומר לנו, על דרך ההיפוך, מה טוב לו לאדם. אולי, למך משושלת שת, רוצה להגיד לנו בגיל פטירתו, שהוא באמת הבין.

ספירתנו איפוא, תתמקד במקום שבו היא מתחילה, בראשית ה' ומגיעה עד לבראשית י"א, וכאן מדובר למעשה רק על שושלת בני שת, הוא בנם השלישי של אדם וחווה. נראה מכך, כי כל הפרקים שמופיעים לפני כן, פרקים א' עד ד', כלל אינם חלק מאותה הספירה, אך זה לא יהיה מדויק לומר זאת.

הזכר והנקבה, כפי שמתוארים בפרק ה', תוארו כבר בפרק א'. נקרא להם, האיבר הראשון בסדרה. אז בין האיבר הראשון בסדרה, שמופיע בפרק א' לבין האיבר השני בסדרה, שמגלה לפתע שהיא בכלל סדרה, שמופיע בפרק ה', יש פער של שלושה פרקים, ב', ג' ו-ד'. אותם הפרקים, שמפריעים בעצם לספירה להתקיים, מספרים סיפור, חשוב על אופיו הראשוני של האדם הראשון. הם מספרים, שהאדם הראשון וצאצאיו, שיעבדו את האדמה עד לפגיעה בחיים, היו מוכשרים אבל בכליהם השתמשו לרעה, אולי בטעות. הם היו אומנים שידעו לשורר שירים ולדמיין את הדורות הבאים, ונבהלו מגודל עוצמתם, או אולי שמחו עליה. ולמך, האחרון שבהם, אף לימד את העולם לספור.

יוצא מכך שלספירה שני תפקידים חשובים. אחד, להעלות

שער שישי

בנימין דניאל מיניץ

כַּאֲלֵ תַעֲרַג עַל אֶפִיקֵי מַיִם כִּן נַפְשִׁי תַעֲרַג אֶלֶּהִים

[תהלים מ"ב, ב]

הפרעה, יכולה לספר לך איזה סיפור. נניח, השתלשלות האירועים החל מקרבת האדם אל האדמה, אל הפרדה של בני האנוש מן החיות, על חנוכה של דבר חדש, על מעבר והתפלגות, על נחירה ותריחה שאמנם נשתמרה בהן איזו נשימה קדומה שניפחה באפיהם, אבל מחרחרת וכפופה.

אך לחובבי הסיפור צפויה הפתעה נעימה, כי הספירה הזו נקטעת מספר פעמים רב, בכמה וכמה מקומות, באופן שיטתי ובאופן חריג ופתאומי, באופן הנגלה אל העין ובאופן הסמוי במבט ראשון. ובכל פעם שנקטעת הספירה, מסופר בעצם, סיפור שמשלים עוד ועוד מחלקי התמונה. למשל, גיל פטירתו של למך משושלת שת, הוא מספר יפהפה ויוצא דופן, שבע מאות שבעים ושבע. ובאופן שמדנדן מיד באוזן, נשמע הזמריר העצוב של למך משושלת קין, ששר לנשותיו עדה וצלה, תוף ופעמון, "כי שבעתיים יוקם קין ולמך שבעים ושבעה". מה בין מוסיקת הלמכים?

להלן, אביא בפניך הקורא, דוגמאות למקומות שבהם דומה היה בעיני, כי נקטעת בהם הספירה ותוכל לשקול בעצמך, מה הקטיעה בספירה מספרת באותם המקומות. אך לפני כן, חשוב להגיד, כי המספר שהביא בפנינו את הספירה הזו, קטע אותה במספר בולט של פעמים, ולמעשה באופן חריג קטע אותה עוד לפני שהתחילה, כפי שאנסה להראות, רק בשביל לומר לך ללא מילים, הסיפור מתחיל איפה שהספירה אינה מתקיימת. איפה שלא ברור מהי התחנה הבאה, ובאיזה מרחק היא, הקצב אובד וחוסר הוודאות ממלא את הגוף, הופך לתאוה ולעונג, לבושה ולחוסר אחריות ולכאב, ואז לפעמים, צריך שוב לספור. רק בשביל לחזור אל הסדר הטוב, לקוות שיהיה בסדר.

זה ספר תולדות אדם

תומר דינה ונטורה

"אמרתי לה שאם מסתכלים במספרים, רואים כאילו הם שקופים, כאילו אפשר לראות דרכם אנשים, ובעיות, את הארץ כולה, וזה יכול להיות מעניין".

"עשהאל" / אהרן מגד

מאדם הראשון ועד אברם, עשרים דורות בדיוק. עשרים דורות של ענקים, הראשון, אדם הראשון, היה הקרוב ביותר לאלוהים ולמעשה הבריאה, נברא בצלמו ובדמותו, בורך בברכה מיוחדת, שהוא בטח זכר כל ימיו, וניסה להמשיך את מעשה הבריאה בעצמו. כל מי שבא אחריו, גם כן היה אדיר בממדיו, לאו דווקא הפיזיים, אלא ממדי ההשפעה על העולם הזה. האדמה והרוח, הם נראים היום כך, עוד בצלמם של אותם עשרים הראשונים.

ועם כל חשיבותם האינסופית, ההולכת ומתרחשת לנגד עיניך בכל רגע, ניתן היה לספור אותם, עשרים דורות, בפסוק אחד, ולהסביר מיד בפסוק אחר כך את חשיבותם. אבל הסיפור המקראי נוקט בדרך אחרת, ספירתם של אותם עשרים דורות של ענקים, מתפרשת על פני אחד עשר הפרקים הראשונים שבמקרא, של ספר כל ההתחלות של כל הסיפורים. אחד עשר פרקים זה הרבה מאוד, הנה הספירה שלהם לו הייתה מופיעה בפסוק אחד:

- אדם, 2. שת, 3. אנוש, 4. קינן, 5. מהללאל, 6. ירד, 7. חנוך, 8. מתושלח, 9. למך, 10. נוח, 11. שם, 12. ארפכשד, 13. שלח, 14. עבר, 15. פלג, 16. רעו, 17. שרוג, 18. נחור, 19. תרח ואחרון חביב, 20. אברם.

הספירה של עשרים הדורות הראשונים, גם ללא שום

התכוונות לטבילה לקראת הסמכה והתחדשות

אלונה ליסיצה

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, שְׁכִינָה מְקוֹר חַיִּי,

שְׁאֲכַנְס לַמַּיִם הַחַיִּים כִּכְלִי חֲדָשׁ

הַמְבַקֵּשׁ זִכְרוֹ לְשִׁמְחָתוֹ.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, שְׁכִינָה מְקוֹר חַיִּי,

שְׁכַאֲשֶׁר אָכִיט בַּמַּיִם הֵם יְשִׁיבוּ לִי

אֶת הָאִשֶּׁר וְהַשְׁלֹחַ.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, שְׁכִינָה מְקוֹר חַיִּי,

שְׁבַצְאֲתִי מִן הַמַּיִם תִּשְׁאֶר כִּי רַעֲנוּנֵהֶם

וְשִׁמְחָתִי תַצְוֶה עַל פְּנֵיהֶם וְלֹא תִשְׁקַע.

יְהִי רָצוֹן שְׁכָל טְבִילוֹתֵי יְהוֹי

לְאוֹרְהָ, לְשִׁמְחָה, לְשִׁשׁוֹן וְלִיקָר.

בְּרוּךְ אַתָּה ה'

הָאוֹצֵר כָּל־כֶּנֶס רָגְעִי חֲדָשׁ וְאִשֶּׁר.

בשר וחמאה, על אורחים שבאים, על מחויבות אינסופית לקיים את צלם אלוהים על פני האדמה והרוח, עד כדי אבסורד. אברהם נאסף אל עמיו לבסוף רק בגיל 175, צעיר יחסית לאביו תרח שנאסף בגיל 205, וגם לעשרת הדורות שקדמו לו, אבל לאשתו אחוזת קבר וגם לו, בניו נשואים וכמעט יש לו צאצאים מיצחק, והוא זקן ושבע.

זה ספר תולדות אדם

רש"י: זו היא ספירת תולדות אדם ומדרשי אגדה יש רבים.

לקטל אנוכי וחסר שליטה, מופיעים בין הבריאה המיוחדת מכולן, שנבראה בצלם אלוהים ובזוג, שתפקידה היה להמשיך את הצלם על פני האדמה והרוח, היא האדם, הזכר והנקבה, לבין בנם שזכר לבסוף את מוצאו מן האדמה, והעמיד דורות שזכרו זאת גם כן, והתעייפו וזכרו שוב, הוא שת.

ז. אנשים שנעלמים מהספירה: שני בני נוח האחרים, יפת וחם, זוכים להרחבה על צאצאיהם בתחילה, אך נראה כי מטרת ספירת דורותיהם של יפת וחם נועדה להקנות אחיזה בחבל ארץ מסוים ולא דווקא חשובים לצורך המשך השושלת האדמית; שם לעומתם, זוכה גם להרחבה הגיאוגרפית וגם לספירת דורותיו העתידיים עד לאברם; יקטן, מופיע בספירה של החלוקה לחבלי ארץ, כאחיו של פלג, אך בפעם השניה כשחוזרים על צאצאי שם, יקטן נעלם לחלוטין מן הספירה. אולי הלך וקטן עד שלא רואים אותו יותר.

דוגמאות רבות נוספות ימצא מי שיעיין בספירה, ויגלה שנפרשים בפניו סיפורים ואפשרויות רבות של חיים מבעד לה. ולבסוף, נאמר שאברם, הדור העשרים לאותם ראשונים ענקים, היה בו משהו מיוחד, חוץ מאשר היותו מחזיק במספר העשרים, או מתחרה עם אחיו נחור על אותו המספר.

אברם זכר את היונה ששלח נוח, בדיוק עשרה דורות לפניו, אל מחוץ לצוהר וחזרה אליו שלוש פעמים. בפעם הראשונה, לא מצאה מנוח לכף רגלה ונוח שלח ידו אליה בחמלה. בפעם השניה, כעבור שבעה ימים שנוח הקפיד עליהם, היא חזרה עם עלה זית טרף בפיה, כמו אומרת לו, יש כבר צלם אלוהים שוב בחוץ, אבל אני עדיין מפחדת לצאת. ובפעם השלישית, כעבור שבעה ימים נוספים, היונה כבר יודעת שבכל מקום שהיא תפנה אליו, אלוהים יספק את הטרף בפיה. היונה בעיני, היא בעצם המונותיאיסטית הראשונה, ממנה אולי שאב אברם השראה לפני שיצא אל הדרך וידע שבכל מקום, יש צלם אלוהים, ובכל מקום אלוהים יספק לו את צרכו. או לפחות כך רוצה להאמין.

ואכן, הספירה נקטעת לסיפור הראשון באורך מלא על חיי נודות וחששות מהסביבה, על צחוק ראשון ועל אהבה, על

תפילת העתים

דליה מרקס

מי ייתן שנזכה להתהלך בשבילי העתים ובדרכיהם שוב ושוב לאורך ימים ושנים.
לו שביליו של הגן העתיק ימתקו לרגלינו.
לו ניטיב לטפח את הגן ולהעמיק את שורשיו
לו נדע גם למצוא בו נתיבים חדשים מתוך אחריות ובאהבת אין קץ.
ומי ייתן שיתקיימו בכולנו מילות תפילתי:

יְהִי רָצוֹן
שְׁנַלְךָ לְשָׁלוֹם
וְנִצָּעַד לְשָׁלוֹם
וְנִרְאָה בְּרִכָּה בְּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ
וְנִהְיֶה לַחֵן וּלְחֶסֶד וּלְדַחֲמִים
בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאֲדָם.

יְהִי רָצוֹן
שֶׁהַשָּׁנִים הַבָּאוֹת לְקֶרְאֲתָנוּ
יְהִי בְּרוּכֹת וְטוֹבוֹת
חֲשׂוֹנוֹת מְצָרוֹת-עֵין
וְרוּיֹת בְּשִׁמְחָה וְצַחֲוָה
בְּבְרִיאוֹת גּוֹף, נַפֶּשׁ וְרוּחַ
בְּיִצְיָהּ, בְּצִמְחָהּ
וּבְאַהֲבָהּ.

מתוך "בזמן: מסעות בלוח השנה היהודי -ישראלי", עמ' 345

שער שביעי

דליה שחם

עץ חיים היא למחזיקים בה ותמכיה מאשר

[משלי ג, י"ח]

"רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת יהוה"

רוחמה וייס

בני, שלמה, אולה, מורי, דליה, דבי ודויד היקרים,
לאחד מפסוקי ההסמכה נבחרו המילים היפות של משלי
"עץ חיים היא למחזיקים בה" (ג, יח)
לכאורה לפנינו פסוק המתאר את החיות המובטחת למי
שאוחז במסורת היהודית העתיקה, בתורה.
"כל העוסק בתורה לשמה תורתו נעשית לו סם חיים,
שנאמר עץ חיים היא למחזיקים בה" (תענית ז ע"א)
המילים אומצו בחום על ידי ראשוני הלמדנים היהודים,
והן מתארות ומעטרות את חדוות הלימוד האוחזת בהנאה
ובסקרנות בעץ הדעת והוא משיב לה מפירותיו - ביטחון
ותמיכה שגם אם הם מכאיבים, הם משיבים נפש.
העץ מתואר בפסוק בלשון אישה*, העץ הוא למעשה
עצה חכמה וטובה, הוא אילנה, והגבר מבקש ומקבל את
תמיכתה של האישה.
חילוף מגדרי זה יכול להשאיר אותנו אדישות, אפשר גם
לפתור את הסוגייה המגדרית בתזכורת שהלומד הוא הרי
תמיד גבר, וה'עץ' בפסוק מתייחס ל'חכמה' שמופיעה
בתחילת הפיסקה, ורצה המקרה וצורתה הלשונית של
'חכמה' היא אישה.

אבל נזכור שהעץ של ארצות המקרא הוא במקרים רבות
'עצה', הוא האלה הגדולה, האשרה. יש אפשרות שהפסוק
המתאר את החכמה כאישה שהיא 'עץ חיים' השומרת
על תומכיה, משמר ואף מציע 'גיור מונותאיסטי' לדימוי
ולאמונה של קהילות האשרה.

לא מקרה הוא שכמעט כל השמות שהוענקו לאובייקט
הלמידה היהודי הם בלשון אישה: תורה, גמרא, סוגיא, (הא
הידועה הארמית, כשהיא שבה אל העברית, הופכת שמות
רבים ללשון אישה) חכמה, משנה ומי שלא השתכנעה
מוזמנת להתבונן בצורה המסורתית של ספר התורה
וביחס שמקבלת התורה הכתובה בבית הכנסת - יחס
מוזר, מפתיע, ארוטי עד מביך ומבהיל; צורתה מורכבת
מעיגולים, יש לה שמלה ומטפחות, מנשקים אותה,
מלטפים, מפשיטים, מלבישים ומכסים בתכשיטים.
התרבות המונותאיסטית הכתירה מלך אחד על העולם
כולו, והמלך הזה הוא כמובן גבר. אבל החיים הדתיים לא
יכלו לסבול דת ש'נוקתה' מהיסודות הנשיים-אימהיים-
ארוטיים שלה.

הנה באו ימים טובים לאלות: בחלק מהקהילות מותר
להעמיד להן במות, לדרוש בשמן ובשלומן ולתבוע עלבונן.
ויש להן ממשיכות גדולות, יש רבות שעשו ועושות חייל.
מי ייתן ותמשיכו להחזיק בפירותיה של עץ הדעת ותהפכו
אותה לעץ חיים, שופע תורה ודרך ארץ.

התואר 'נקבה' מאוד לא אהוב עלי ולכן אני מעדיפה להשתמש,
גם בסוגיות לשוניות, בתואר 'אישה'.

וְאֵנִי תַּפְלִיתִי לִי יְהוּהָ אֶת רִצּוֹן אֱלֹהִים בְּרַב חֶסֶדְךָ עֲנֵנִי בְּאַמֶּת יִשְׁעֶךָ:

[תהילים ס"ט, יד]

על בית המדרש הישראלי לרבנות בהיברו יוניון קולג'

אין רעיון גדול שמתממש בעולם הזה בלא מנהיגות ערכית ואחראית עם שאר רוח, ובלא קהילה שחיה את האמונות והערכים ומקיימת אותם הלכה למעשה תוך פיתוח אורחות חיים, נרטיבים, טקסים וסמלים. בבית המדרש הישראלי לרבנות אנו לומדים ובוחרים, הלכה למעשה ומתוך עמדת שייכות, את שורשי היניקה של המסורת היהודית והתרבות הישראלית, אשר בעיצובן אנו רוצים לקחת חלק. כדי להיענות לצרכים ולאתגרים המתחדשים ללא הרף במציאות הישראלית וכדי להוות גורם משפיע ומשמעותי יותר במרחב הישראלי אנו מבקשות להכשיר מנהיגים ומנהיגות שיחקרו, יעבדו וינכסו לעצמם תפיסת עולם ציונית-יהודית הומניסטית ויהיו מוכנים לפעול כשליחים בכל מרחבי העשייה בחברה הישראלית לקידום השלום והצדק במסגרת השיח הפלורליסטי יהודי.

על 'עט רצון'

כתב העת 'עט רצון' הוא יוזמה שצמחה בבית המדרש הישראלי לרבנות. מטרתו כפולה: האחת, לאפשר מרחב ליצירה ספרותית, הגותית ואקדמית, לחברי וחברות קהילת הקולג'-המכון למדעי היהדות; והשניה, להעשיר את מאגר היצירות העומד לרשות נשות ואנשי הרוח והחינוך היהודי-פלורליסטי בישראל, בתפילות, בבתי מדרש ובטקסי חיים. כתב העת רואה אור ארבע פעמים בשנה.

למידע נוסף: הרבה טליה אבנון - בנבנישתי, ראש בית המדרש הישראלי לרבנות. היברו יוניון קולג', ירושלים | tavnon@huc.edu